DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13998

Skuodas Memorial Book

Ḳehilat Sheḳod

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

•

Original publication data

TITLE	Kehilat Shekod : kovets zikaron.
IMPRINT	880-02 Tel Aviv : Va'ad yots'e Shekod, 718 [1957 or 1958]
DESCRIPT	68 p. : ill. ; 22 cm.
SUBJECT	Jews -- Lithuania -- Skuodas.
	Skuodas (Lithuania --) Ethnic relations.
	Holocaust, Jewish (1939-1945) --

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING

PRINTED IN THE U.S.A.

קהילת שקוד

קובץ זכרון

הוצאת ועד יוצאי שקוד
תל אביב • תשי"ח

דפוס קואופ׳ „אחדות״ בע״מ, תל־אביב

תוכן הענינים

הקדמה

בחרדה שבלב וברטט של קדושה מוסרים אנו לניצולי עיירתנו דפי־הנצחה אלה. צו מצפוני עליון הדריך אותנו בעבודתנו זו. מעטים ניגשנו למלאכת־הקודש ומאוחדים היינו בדעה, שחובה היא להנציח את זכרם של יהודי שקוד־עיירתנו — את אבותינו, אמותינו, ילדינו, אחינו ואחיותינו, קרובינו וידידינו, — הקדושים והטהורים, כזוהר הרקיע מזהירים, שנרצחו על־ידי החיה הנאצית, צמאת־הדם וליטאים צוררים מהסביבה.

האסון הגדול שפקד את יהודי שקוד, הביא כליה גם על שכבת מנהיגינו הרוחניים — מורינו ורבנינו, סופרי המקום, אנשי העט והאשכולות, אנשי הלהט והחזון, ולכן יעד הגורל לנו את תפקידי הנצחתם.

דלים ומעטים נשארנו, כוחותינו מצומצמים ואפשרויותינו מוגבלות, ואין המקורות העומדים לרשותנו מספיקים להכרת עברה של עיירתנו. מיסמכים בודדים נמסרו לידינו, הזורקים אור על שקוד ואנשיה, גם אמצעינו פחותים — אף־על־פי־כן העזנו לקבל על עצמנו הוצאת ספר־זכרון זה.

ספר זה מוקדש לדורות הבאים אחרינו, יותר מאשר לנו — ילידי־שקוד. הדור שנולד, גדל והתחנך בעיירתנו, לא ימצא בספר זה חידושים רבים; הוא אולי ירענן את זכרונו בפרקי ההווי של קהילתנו שקוד שהיתה, הושמדה ואיננה עוד. ומה טראגי המושג „קהילה שהיתה ואיננה עוד" ומה מכאיב הפצע שבלב שלא הגליד ולא יגליד. חזרנו לתקופה רווית־דם ואכזרית, העלינו זכרונות כדי שעיירתנו לא תישכח ולא תרד לתהום הנשיה.

ילדינו וקרובינו מכירים את שקוד מסיפורינו, אולם נכדינו כבר לא ידעוה. לכן יהיה ספר זה נר־זכרון־תמיד ליקירינו גם לדורות הבאים.

ילמדו הבאים אחרינו מהפרקים הללו על שקוד וההווי שלה, על רבניה ומוריה, מנהיגיה ואישיה, דמויותיה העממיות ואזרחיה, מפלגותיה, תנועותיה וחיי הנוער, שתסס בכמיהתו להגשמת היעוד הציוני — ומה רבים ממנו, לצערנו ולדאבון לבנו, שלא זכו להגשימו!

ליקטנו ידיעות ועדויות מפי הקומץ הקטן של שרידי שקוד היהודית, הנמצא אתנו בארץ; שמענו מפי ישישינו המעטים, — יאריכו ימים ושנים, — על עיירתנו — ואלה היו בעזרנו.

יהיר־נא לעיני הקוראים הלבטים והקשיים שנערמו על דרכנו וכן מספרנו הדל שלא יכול היה להשלים עם העובדה של השכחת עיירתנו על אורותיה וצלליה מספר זכרון החיים.

לכל אלה שהמציאו לנו חומר לספר־הזכרון, ביחוד למר מיכל נתנזון, ת״א, שהמציא חומר וגם עיבדו, וכן למר משה בן אפרים בנציון אורדנג בארצות־הברית על השתתפותו החמרית בהוצאת הספר — תודתנו נתונה מקרב לב.

במידה שפסחנו על אי־אלו אנשים וגורמים ממעצבי החיים הציבוריים בשקוד מתוך אי ידיעה או חומר בלתי־מספיק — אתם הסליחה.

יהא זכרם של יקירי־שקוד שזור ושמור בלבותינו, ויהיה ספרנו זה גשר לזכרונות־נצח על חייהם שנפסקו ללא־עת.

תל־אביב, תשי״ח

המערכת

תולדות שקוד

עיירתנו שקוד במחוז קרטינגן, המוקפת שני נהרות — ברטובה ולובה — סמוכה היתה לגבול הגרמני־לטבי. נהר ברטובה חצה אותה לשנים וגשר חיבר את שני חלקי העיר.

נבדלים היו שני החלקים הללו בסגנונה ובמצבה הסוציאלי של האוכלוסיה, ויצרו את העיר העתיקה (אַלטשטאָט) מזה ואת העיר החדשה (ניישטאָט) — מזה. בעיר החדשה התרכזה בעיקר שכבת האמידים, והיא נחשבה לכן כעשירה ומיוחסת יותר.

יהודי העיר העתיקה התנגדו ולא השלימו בהתחלה עם ריכוז יהודים בעיר החדשה ולא הסכימו לעריכת „מנין" נפרד בימים־הנוראים, אלא רק אחרי משא־ומתן ולאחר שיהודי העיר החדשה תרמו סכום כסף לטובת בית־הכנסת בעיר העתיקה.

שרשי הישוב היהודי בשקוד מגיעים למאה ה־17. ייסוד העיר החדשה חל בסוף המאה ה־18 ובהתחלת המאה ה־19.

הנתונים על תשלום מס־גולגולת מראים על התפתחותה ההדרגתית של שקוד היהודית. ב־1766 היו בשקוד 576 משלמי מס־גולגולת יהודים, ב־1847 — 1872, ב־1897 — 2292, ב־1921 — 3853, וב־1939 — 2500, כ־50% מכל האוכלוסיה.

בסביבתה הקרובה של שקוד היו הישובים דורביאַן, קרטינגן, ממל, מאיסד, יעלאָק, סאַלאַנט, ברשטיץ ופלוטל.

המבנה הטופוגרפי ונופה של שקוד

העיר העתיקה היתה בת רחוב ארוך אחד הנקרא רחוב־היהודים, באשר היתה נבדלת מהעיר החדשה בה התגוררו ליטאים, פולנים ורוסים. מרחוב היהודים הסתעפו שתי סימטאות, שאחת מהן הובילה לבית־הכנסת הישן ולבית־המדרש, דרך גשרון־עץ נטוי, והשניה שנקראה סימטת־המרחץ (דאָס באָד־געסל). סימטה זו הובילה גם לנהר ברטובה, בו התרחצו בקיץ יהודי־שקוד. העיירה היתה קטנה מאוד ומבנה מיוחד במינו. לצדי רחוב־היהודים נתמשכו שתי תעלות־ניקוז להעברת מי־גשמים. בין התעלה לבין שורת הבתים, היה שטח ריק ולא־בנוי. עם רדת הגשמים נהפכו השטחים הללו לאגמי מים ובוץ, ומי שנאלץ היה לבקר אצל שכנו

או מכרו, מצדו השני של הרחוב — חייב היה להקיף את כל האגמים כדי להגיע למחוז־חפצו.

עם התפתחות העיר החדשה, עברו אליה בעלי־חנויות רבים והיא התחילה להרחיב את אוכלוסייתה בקצב מהיר.

כִּכָּר־השוק בעיר החדשה

צורה מעוגלת היתה לשוק, כשבאמצעו נמתחו שתי שורות של חנויות־עץ. מככר־השוק התפתלו רחובות וסימטאות: רחוב שהוביל לעיר העתיקה, סימטה שנקראה „סימטת־החלב" (כיון שבסוף הסימטה נמצאה מחלבה ליטאית), רחוב מאיסד — שהוביל לעיירה מאיסד, סימטת־הרב — שהובילה לבית־הספר העממי ולבית־המטבחיים, רחוב יעלאָק — שהוביל לעיירה בשם זה, הרחוב הארוך (די לאַנגע גאַס) — שהוביל לגבול הלטבי, סימטת־הכמרים — שהובילה לכנסיה הנוצרית המקומית, וסימטת־הקולנוע.

בכל יום שני וחמישי נתקיימו שווקים. האכרים מכרו כאן מתוצרתם החקלאית לתושבי העיירה. כן כונסו 3—4 פעמים בשנה „ירידים" בהיקף גדול, בהם נמכרו סוסים ופרות. יום לפני ה„יריד", נראו שורות עגלות נוסעות בכיוון העיירה וכל הסוחרים והרוכלים היו מציגים דוכנים עם מרכולתם. יהודי־שקוד היו מודים לקונם כש„יריד" עבר ללא תקלות, מריבות, פרעות ושוד.

ביחוד רבה היתה החרדה בלב יהודי העיירה בערב פסח, כשביום עלילת־דם ופורענויות מתחוללות בעקבותיה היה מהדברים השכיחים בקהילות ישראל...

האוכלוסיה

עיירה יהודית תוססת בחייה החברתיים והתרבותיים ומוסדותיה הציבוריים והלאומיים היתה שקוד. מוניטין יצאו לה על מידת הכנסת־האורחים שלה ועל מוסדות העזרה ההדדית, שהפליאו בערנותם ובדאגתם לסבל הזולת. הקשר הלבבי בין יהודי ליהודי עבר כחוט־השני בחיי תושבי שקוד, ואהבת ישראל היתה היסוד והמסד לקיומה. יהודי שקודאי לא חזר לביתו מבית־הכנסת בליל־שבת עד שלא סוּדר האורח האחרון.

הנהלת העיירה

י"ב נבחרי המקום („די צוועלפטלעך") ניהלו את כל עניני העיירה החמריים והרוחניים. לעתים קרובות היו גם יוצאים למחוז טלזש — למנוע גזירות מאת השלטון הרוסי נגד האוכלוסיה היהודית.

רק עם תום מלחמת־העולם הראשונה עברה הנהלת העיירה מידי ה„צוועלפט־

לעד" — לועד־הקהילה, שנבחר על־ידי האוכלוסיה היהודית כולה, ושלו הוענקו סמכויות אדמיניסטרטיביות נרחבות. בחירות למוסד זה נתקיימו מדי שנה בשנה.

יושב־ראש ראשון של ועד־הקהילה היה ר' מנדל חצקלס ז"ל, ובזמנו נהנתה הנהגתה של שקוד מאימון מלא מצד תושביה. ואכן, פרנסי העיר מילאו בהתנדבות ובמסירות את תפקידם.

ועד־קהילה זה עמד בכהונתו עד שנת 1926. בשנה זו נוסדה „עזרה", שניהלה את עניני העיירה עד לחורבנה (חברות „עזרה" הוקמו בכל עיירות ליטא, ואף נתמכו על־ידי הממשלה הליטאית במילוי משימתן).

בין הפעולות החשובות של „עזרה" יש לציין את ההשתדלות למנוע את הגזירה של הרס חנויות־העץ היהודיות בשוק השקודאי, שהן הן, כביכול, גורמות לכיעורו של מרכז העיר. אנשי „עזרה" יצאו לקובנה הבירה והצליחו לבטל את הגזירה, שעלולה היתה להרוס את קיומן ופרנסתן של עשרות משפחות. כל הנבחרים הצטיינו בטוהר כפיהם והם מילאו את שליחותם הציבורית באמונה.

במסגרת פעולותיה של „עזרה" בשקוד נכללו: הפיקוח והאחריות על השחיטה ועל בית־המטבחיים. תשלומי דמי־שחיטה נקבעו מראש על־ידי ועדה. דמי־השחיטה שולמו ל„עזרה" והקבלה שימשה כמיסמך לשוחטים, שחייבים היו לעשות את מלאכתם בלי לקבל תשלום נוסף. הרב, השוחט והחזן קיבלו את משכורתם מקופת „עזרה". במקום שוחט או חזן שעזב את העיר, — נתקבל האחר רק ע"י „עזרה", והיא שאישרה את המועמד החדש לתפקידו. „עזרה" סעדה גם את מורי בית־הספר, שהוראתם במקצועות עבריים היתה הכרחית והממשלה הליטאית לא הכירה בעבודתם. שדות־המרעה „גאניקלעס", מרכוש היהודים שעבר לרשות „עזרה", הוחכרו לעיבוד חקלאי והיוו מקור הכנסה לקופת החברה.

„עזרה" נתנה הלואות ליהודים נזקקים בתנאים הנוחים ביותר.

יש לציין כי עניני העיר נוהלו בהצלחה רבה ע"י „עזרה". יושב־ראש ראשון שימש מיכל פוגלמן הי"ד, ולאחרונה כיהן בתפקיד זה מאיר־הניך בלוך, הי"ד.

גם בית־המרחץ בעיר החדשה היה בפיקוחה של „עזרה". בתוך בית־המרחץ היה „הקדש", ששימש כאכסניה לעניים שעברו את שקוד.

קופת גמילות־חסדים

קופת גמילות־חסדים נוסדה בשנת העשרים, בערך. הון הקופה גויס ע"י עסקני הציבור במקום מתרומות בעלי־היכולת וגם מבעלי אמצעים מוגבלים. הקופה הושיטה את עזרתה לכל הנזקקים. מי שירד מנכסיו או מי שנפגע מפורענות, קיבל הלוואה בלי ריבית לתקופה ארוכה ונעזר בצורה זו להיחלץ מן המיצר. כדי לא לפגוע ברגשות ובכבוד הנזקקים, היתה מתכנסת ועדה מצומצמת, מחליטה על סכום

ההלואה ומגישה אותה לנצרך בסודיות ובטאקט. עם גמר השנה נקראה אסיפה פומבית, בה נמסר דו״ח כספי שאושר ע״י ועדת־הבקורת. לאחר הויכוח ואישור הדו״ח, הותוו קוי־פעולה לעתיד ובחרו בהנהלה חדשה.

עם פרוץ מלחמת־העולם הראשונה נוסדה קופת־סיוע לשעת־חירום, שמטרתה לתמוך במשפחות שמפרנסיהן גויסו לצבא ושנשארו ללא אמצעי קיום. למשפחות אלו הוענקו תמיכות כספיות חדשיות ואף שולם בעדן שכר־דירה. לפי המלצת ראשי־העיר חולקו תפוחי־אדמה וקמח לתושבי־שקוד. כאחראי בתקופה זו מטעם מושל העיר הגרמני על חלוקת המיצרכים היה יצחק קנגיסר ז״ל.

לינת־הצדק

מוסד זה ריכז סביבו את רוב הנוער בעיירה. במקרה של מחלה ממושכת נקבעה תורנות, וכל משפחה חייבת היתה לשגר איש ללינת־לילה ליד מיטת החולה כדי להקל על משפחתו של החולה. זוג תורנים לָנו ליד מיטת החולה ובכל שעות הלילה עמדו לשירותו.

ביקור־חולים

„ביקור־חולים״ היה בניהולו של ה׳ משה טייץ (הנמצא בארץ). אם נמצאה משפחתו של החולה במצוקה כספית ולא היה באפשרותה להזמין רופא נוסף או לקנות תרופות מיוחדות — היו אנשי „ביקור־חולים״ ממלאים את החסר. בשקידה ובמסירות־נפש עודדו הם את החולה והגישו לו סעד כלכלי ומוסרי. גם הרופא התחשב במצבו הסוציאלי של החולה והיה מטפל בו וגובה ממנו דמי־שירות מוזלים. הוא הדין בבית־המרקחת, שהעניק הנחה במחיר התרופות. הרצפטים הוחתמו על־ידי יושב־ראש ביקור־חולים וההחותמת שימשה כהוכחה לבעל בית־המרקחת על מסירת התרופה במחיר מוזל או חינם אין־כסף.

במקרים דחופים, כשהתרופה היתה נחוצה לחולה בשבת — שלח יו״ר ביקור־חולים את אחד מבניו עם הרצפט, כשבידו החותמת. בעל בית־המרקחת, גרמני, היה מחתים בעצמו את הרצפט, וכך נזהרו לא לחלל את השבת.

ההכנסות של ביקור־חולים באו מתרומות חדשיות, מעליה לתורה ואיסוף כספים בזמן הלווית המת. לרשות ביקור־חולים עמד גם ציוד רפואי שונה, כגון: מדחומים, קרח, בקבוקי־גומי וכו׳, שהושאלו לחולים ללא כל תשלום.

מעות־חיטין

פעולה זו רוכזה בידי ועדה מצומצמת. מיצרכי־חג הוענקו לעניים בסתר וכל המנות נשלחו לבתיהם תוך הקפדה שאנשי המקום לא ידעו על כך. גישה זו לדבר שבצדקה איפשרה גם לנזקקים לשמוח את שמחת החג כשווים בין שווים.

לחם־עניים

נשים צדקניות אספו במשך השנה תרומות וכלכלו בהן את עניי העיירה. לא היו תופעות של חרפת־רעב בעיירה. יין, בשר, דגים וחלות לשבת — סופקו לעניי העיר ביד נדיבה.

הכנסת־כלה

נשי־שקוד דאגו שחתונת כלה עניה תסודר כהלכה. הכלה קיבלה שמלות נאות, נערך נשף בעזרת כלי־זמר, הוגשו משקאות וכיבוד וגם מתנות הובאו לזוג הצעיר.

בגישה אִמהית, ברוֹך ובעדינות ליוו נשי־שקוד את הכלה העניה לחייה החד־שים. חן מיוחד נסוך היה על פעולה זו.

ההכנסות למוסדות אלה באו מתרומות חדשיות, נדרים בבית־הכנסת לרגל עליה־לתורה והתחייבויות שבועיות. מתנדבים הקדישו מזמנם וביקרו בבתים לאסוף למען קופות מסוימות. נערכו גם נשפים וההכנסות היו קודש לעזרה ולסעד. רבים העדיפו את ה„מתן בסתר", היו מבקרים בבתי־עניים ומציידים אותם בעצים ובבגדים חמים.

מוסדות כספיים ותעשיתיים

הבנק העממי („יידישע פאָלקס באַנק״)

בנק זה היה סניף הבנק העממי המרכזי בקובנה, והוא ליוָה באמונה את התפתחותה הכלכלית של שקוד. הסוחר, החנוני ובעל־המלאכה קיבלו כאן את העזרה הקונסטרוקטיבית לפיתוח מקורות פרנסתם.

לא קרה שפני הנזקק לאשראי הושבו ריקם. גם כאן נתקיימו אסיפות שנתיות, בהן נמסר דו״ח לבעלי־המניות, ולאחר אישור המאזן בחרו בהנהלה, שעליה הוטל לנהל את הפעולות הכספיות לתקופה של שנה. לאחרונה עמדו בראש הבנק מוטל פוגלמן הי״ד ומאיר־הניך בלוך, הי״ד. עם מייסדי הבנק נמנו: אליהו תנור, הי״ד, מיכל פוגלמן, הי״ד, מנדל חצקלס ז״ל ואפרים־בנציון אורדַנג, הי״ד.

מסחר, תעשיה ומלאכה

לפני מלחמת־העולם הראשונה היתה שקוד קשורה בשטח הכלכלי עם הערים הגדולות ריגה וליבוי, כי לא היה קיים כל גבול בין ליטא ולטביה. לערים הללו סופקו תוצרת חקלאית ובשר ומשם נתקבלו בעיירה מכולת ומנופקטורה בעיקר. הקשר התנהל באמצעות עגלות וסוסים, אך בזמן המלחמה נפתח קו מסילת־הברזל ממל־ליבוי, שעבר את שקוד ודבר זה עזר להתפתחותה הכלכלית של העיירה. עם סגירת הגבולות בין ליטא ולטביה, נפסק הקשר ההדוק עם ערים אלו.

בשלהי מלחמת־העולם הראשונה, בעקבות סיפוחה של ממל (קלייפדה), עיר־החוף, לליטא, הל שינוי גדול בחייה הכלכליים של העיירה. הסוחרים היו מבקרים מדי שבוע בשבוע את ממל, קונים סחורה ומביאים אותה באמצעות רכבות־משא או מכוניות־משא. גם בקובנה קנו סוחרי־שקוד את סחורתם. כל המסחר של העיירה רוכז בידים יהודיות.

לאחר שהליטאים נוכחו לדעת כי המסחר בליטא נמצא בידי היהודים בלבד, הקימו רשת חנויות קואופרטיביות (Bendrova-Krautuvés), במגמה להוציא את המסחר מידיהם. בשנת 1929 נפתחה חנות כזו גם בשקוד.

הליטאים ניהלו פעולה מאורגנת ומנעו מהלקוחות הליטאיים לקנות בבתי־מסחר יהודיים. קשה היתה מלחמת־הקיום של יהודי־שקוד במתחריהם לאחר שהשלטונות תמכו, גם באמצעים כספיים, בחנויות הליטאיות החדשות.

היו בשקוד כמה חנויות סיטונאיות גדולות למיצרכי־מזון וחנות של האחים פוגלמן לאביזרי בנין וברזל. תושבי עיירות הסביבה הקרובה קנו את החמרים הדרושים בבתי־עסק אלו.

תעשית־נעליים היתה תעשית־היסוד של העיירה. חלק גדול של הנוער עבד בבתי־חרושת לייצור נעליים וגם התמחה במלאכת התפרות. מרבית בתי־החרושת צוידו במכונות חדישות, שהונעו בכוח החשמל. יצרני הנעליים היו: יצחק כהן, מיכאל מינס, הירש גילדר, שלמה פרס, יהודה ברמן וברנשטיין — בעיר החדשה; אברמוביץ, משה ינקלביץ ומשה־לייב גרינבלט — בעיר העתיקה. כל בתי־החרושת ובעלי־המלאכה הזעירים בענף זה הפיקו יחד כ־400 זוגות נעליים ליום. בעיקר הצטיין בתוצרתו בית־החרושת לנעליים של יצחק כהן — „קונטיננטל", שהיה מפיק כ־100 זוגות נעליים ליום.

הנעליים שווקו לכל ערי־ליטא, אולם הצרכן הגדול ביותר לתוצרת השקו־דאית היתה העיר ממל. שקוד עצמה סיפקה את חומר־הגלם. הבורסקאים בעיירה: שפיץ (כעת בדרום־אפריקה), הוכמן, טורק וקופלביץ בעיר החדשה וגרינבלט בעיר העתיקה, סיפקו את חלק־הארי של תצרוכת חומר־הגלם לבתי־חרושת לנעליים בשקוד.

בעיר העתיקה היה בית־חרושת גדול לאריגה ומצבעה של מרדכי חויכר, שעבד בשתי משמרות והעסיק כ־60—70 איש. הלקוחות הליטאיים מהסביבה נהרו בהמוניהם לבית־חרושת זה לשם צביעת תוצרתם ממלאכת־הבית שלהם. בעיר החדשה היתה מצבעה של בריינה מונטריסקי ובמשך הזמן נוסדה מצבעה נוספת בבעלותו של יהודה חצקין, הי"ד. — בית החרושת של פוגלמן לייצור שרשראות ומסמרים העסיק כ־20 איש. בית־החרושת לסוכריות של איזיק הובשה בעיר החדשה, העסיק בעבודת אריזה כ־20 בנות, ובית־חרושת לגרביים של קסטלנסקי העסיק כ־20—30 בנות. גרבי־שקוד מצאו שוק טוב בכל הסביבה.

חייטים, שענים, פרוונים, כובענים, אופים, מגדניות, בית־מלאכה לכפתורים, ספרים, נגרים, נפחים, פחחים, בנאים, מומחים לבנין תנורים (יוסף גליקמן), קנו להם שם בעיר ובסביבה. בית־הדפוס של דוידוב סיפק דברי־דפוס, כגון הזמנות לחתונות, מודעות וכו'.

עגלונים רבים מצאו את פרנסתם מהובלת סחורות לתחנת־הרכבת, שהיתה במרחק של כשלושה וחצי קילומטרים מהעיירה.

המקשר הראשי בין תחנת־הרכבת והעיירה היה דב סגל ז"ל, המכונה בשם ברה „דער פרעקולער־פּאַרער" ובנו אפרים, הי"ד, בעלי דיליז'נס להסעת נוסעים לרכבת וחזרה. בזמן האחרון עבר גם תהליך של מודרניזציה על הדיליז'נס, שהוחלף באוטובוס גדול.

הדיליז׳נס שקיים תחבורה בשעות קבועות, שימש גם סימן־היכר לזמן וכונה בפי תושבי העיר העתיקה — „שעון נודד על ארבעה גלגלים״. ידוע היה, שבעבור הדיליז׳נס לפני עלות השחר — היתה השעה 5.45, ולפנות־ערב — השעה 4, ובעברו בשעות הלילה — היתה השעה 10.

למשפחת סגל היתה גם כרכרה מהודרת למטרות מיוחדות והיא שירתה רק אורחים רמי־מעלה, שהגיעו לשקוד מחוץ־לארץ, או הועמדה לרשות חתן שבא לראות את פני המיועדת לו...

קצבי־שקוד נתפרסמו ע״י תוצרת הבשר. נקניקי־שקוד ובשר מעושן של הרשה שמריס ז״ל, נדדו הרחק מגבולותיה של שקוד.

כחצי־מנין חקלאים היו בשקוד שעיבדו את אדמותיהם, השתמשו בתנובתם לתצרוכתם־הם ומכרו את העודף לתושבי העיירה. בעלי שטחים גדולים היו: נטע זליקוביץ ז״ל, ברה כגנזון ויוסף מירקיס — בעיר העתיקה, והאחים מנדל ונחום חצקלס, הירש כהן ודוד שפקינד — בעיר החדשה. האחרון היה חקלאי במימד רציני, שכן נוסף לגן־הירקות שטופח על־ידו בתוככי העיירה, החזיק גם בחצר ביתו לול עופות ורפת.

בעונת המלפפונים רבץ הוא בגנו במארבים, כדי לתפוס וללמד לקח את האורחים הלא־קרואים, שבאו לשדוד ממנו את פרי עמלו...

שני בתי־המרקחת היו בידים יהודיות. גם שני רופאים היו בעיירה.

בית־מכס גדול היה בשקוד בקרבת הגבול הלטבי. בבית־מכס זה עבדו כעמילים האחים מיכל ואיסר יודלמן, בעוד שבשאר המוסדות הממשלתיים לא הועסקו יהודים כלל.

בעיר העתיקה היו שני מחסנים גדולים („מאַגאַזינען״) ששימשו כאסמי־תבואה. מחסנים אלה נבנו על־ידי הגרמנים בתקופת מלחמת־העולם הראשונה. לאחרונה שימשו כמקומות לנשפים ואסיפות המוניות.

ליד הגשר בעיר העתיקה היתה טחנת־קמח שהדינמו שלה סיפק זרם למאור וכוח לתעשיה. תחילה הופעלה תחנת־כוח המונעת על ידי המים, שעברו את הסכר מהנהר ברטובה, אך לאחרונה הוכנסו אליה גנרטורים.

בעל המפעלים היה גרמני, עלערט, ואחרי השריפה הגדולה שפקדה את המקום, הועברו הם לבעלותו של הגנרל פליכוויצ׳יס, שקיבל את הנכסים הללו כאות־הוקרה מאת הממשלה הליטאית בעד ארגון ה„פוטש״ המוצלח בשנת 1927, בו הדיח ללא שפיכת־דמים את ממשלת הסוציאל־דימוקרטים בהנהגתו של ד״ר גריניוס.

הקרנות הלאומיות

קרן קיימת לישראל

צוות אנשים שפעל לטובת ק. ק. ל., עסק בהרקת הקופסאות, באיסוף תרומות מברכות „מי שבירך״ בחתונות ובשמחות, במכירת חרוסת לחג־הפסח, ובהפצת ברכות לקראת ראש־השנה וחלוקתן לבתים. בשמחת־תורה קיים הצוות „מנין״

עסקני הקרן הקיימת לישראל בשקוד אחרי התהלוכה ביובל ה־25 לפטירת ד״ר הרצל ז״ל (תרס״ד—תרפ״ט).

שורה א׳ למטה (מימין לשמאל): שמואל אקסלרוד, פסח בוב (כעת בדרום אפריקה), אליעזר אייזן. שורה ב׳: פייבל ניימן, ינטל סאבל־ורוטניצקי (כעת בארץ), צבי יוסלביץ, דוד דודוב, רחל סאבל־אלקס, יצחק כהן. שורה ג׳: מאיר הובשה, אסתר טרושקין־רוזן (כעת בארץ), חיים נתנזון (כעת בארץ), ישעיהו יודלמן (כעת בדרום אפריקה), חיה שיינדלינג־מבזיס (כעת בארץ), אלכסנדר פינטה (כעת בארץ), מינה כהן, גרשון פקטור (כעת בארץ), מרדכי שלעז, איטה ינקלוביץ, מאיר טייץ (כעת בארץ), ישראל טנור.

מיוחד וכספי הנדרים היו קודש לק. ק. ל. ב„מנין" זה השתתף העסקן, המורה והסופר ישראל שף ז"ל. בהפצת הבול של ק. ק. ל. עסק כל הצוות. עם השתקעותו של רופא־השניים צבי יוסילוביץ ז"ל, הוכנסו חיים חדשים לארגון זה. מדי פעם נתקיימו אסיפות־פעילים והותוו קוי־פעולה למגביות של ק. ק. ל. שהוצאו־לפועל על־ידי

מסיבת פרידה לחתונת החברה רחל סאבל בשקוד, כ"ז אייר תר"ץ

ש ו ר ה א׳ למטה (מימין לשמאל): ישראל טנור, מרים סאבל, מאיר טייץ (כעת בארץ). ש ו ר ה ב׳: דוד דודוב, רחל סאבל, ישראל שף, ינטל סאבל־ורוטניצקי (כעת בארץ), משה ינקלוביץ. ש ו ר ה ג׳: שלמה לונדון, משה לונדון, ליבה טוב, חיים נתנזון (כעת בארץ), רחל לונדון, מינה כהן, מיכל חין, אלכסנדר פינטה (כעת בארץ), איטה ינקלוביץ, יצחק כהן.

ארגוני־הנוער. נקבעו להם מכסות ואזורים לאיסוף כספים, ודבר זה דירבן אותם לתחרות שברכה בה. אחד הפעילים הבולטים בשטח זה היה דוד דוידוב, הי"ד. התלהבות הנוער לפעולות למען ק.ק.ל. היתה רבה.

קרן־היסוד

בפעולה למען מגביות קרן־היסוד לא הסתפקו עסקני־שקוד במכסות לא־רציניות. ועדה ציבורית מורחבת, בהשתתפות נציגי המרכז בקובנה או שליחים

מארץ־ישראל, העריכו את יכולתו של הנתרם ואף קבעו לו סכום שעליו להכניס לטובת הקרן. כשסכום זה לא השיגה יד התורם, לשלם במזומנים ובבת־אחת, קיבלו ממנו חלק במזומנים וחלק בשטרות.

קפא״י

בקרן זו תמכו התנועות המאורגנות במסגרת ארץ־ישראל העובדת. ההשתתפות בקרן היתה אישית, אם־כי הארגונים הכניסו את תרומות חבריהם במרוכז. סכומים ניכרים הועברו משקוד למרכז קפא״י בקובנה.

תנועות הנוער

„הנוער"

בשנת 1922, אחרי סגירת הפרו־גימנסיה היהודית, התחיל הנוער להתענין בבנין הארץ. היוזמים הראשונים של ארגון הנוער הלומד היו שלמה לונדון, הי"ד, מנדל בסקינד ואפרים ציזלינג (עתה באפריקה הדרומית). הנוער המאורגן, שריכז

הסתדרות „הנוער" בשקוד, כ' סיון תרצ"ה

ש ו ר ה א' למטה (מימין לשמאל): יצחק אייבל, יחזקאל יודלמן (כעת באמריקה), שושנה יודלמן־יואל (כעת בארץ), בנימין שטיריס, מירה חצקל, שרה פיל (כעת באמריקה), אברהם יורבורסקי. ש ו ר ה ב': לאה מינעס, שלמה לונדון, חיה שיינדלינג־מבזיס (כעת בארץ), מנדל בסקינד (כעת בדרום אפריקה), ליבה שף, שרגא פרלגבר (כעת בארץ), מרים סאבל, אלכסנדר פינטה (כעת בארץ), ישעיהו פוגלמן. ש ו ר ה ג': ליבה טוב, לאה פרלגבר, יהודית אייזן־הלפרן (כעת בארץ), מנדל סגל, רודה חין, שרה רייף־פיוטרקובסקי (כעת בארץ), טובה לוין, מרים כץ־גלפנד (כעת בארץ), ליבה הורביץ, פסיה דורפמן, מאנה יודלמן (כעת בדרום אפריקה). ש ו ר ה ד': אליעזר בסקינד (כעת בדרום אפריקה), ליב פרידמן (כעת בדרום אפריקה), קליין (כעת בצרפת), מנוחה בסקינד, חינה לוין, קליין (כעת בצרפת) פייגה הדסין (כעת בדרום אפריקה), מינה כהן, רוזה אקסלרוד, אברהם טנור (כעת בדרום אפריקה), טעמה מלר (כעת בקנדה).

סביבו כ־80 חברים וחברות, כונה „הנוער". בשבתות נתקיימו הרצאות על דרכה של הציונות, בנין הארץ והתפתחותה.

עם התארגנותן של שכבות הנוער, החלו המפלגות למשוך את הנוער למסגרות שלהן.

פעולה זו גרמה לפילוגה של תנועת־„הנוער" הכללית. חלק עבר ל„גורדוניה" וחלק ל„השומר הצעיר". במשך הזמן קמו עוד תנועות־נוער כגון „דרור", „החלוץ הצעיר" ובית"ר. כן היה קיים ארגון בשם „תפארת בחורים", שהקיף את רוב הנוער ופעילותו נתרכזה בתפילה בציבור, ב„מנין" מיוחד, ובלימוד משניות. בזמן התפילה היו שרים שם שירים מיוחדים, שחוברו ע"י יהודי ליטאי ידוע — זי"ש (זליג־יוסף שניידר). מנהיגו הרוחני של ארגון זה היה הרב טרושקין, הי"ד.

„גורדוניה"

ב־1925 נוסד הארגון „גורדוניה".

לאירגונה והתבססותה של „גורדוניה" תרם רבות מורה בית־הספר המקומי צבי רוזנצוייג. הסניף השקודאי עמד בקשר עם שאר הסניפים בליטא, ביחוד עם המרכז בקובנה — שלפי הוראותיו הוא פעל. ביקרו שליחים מהמרכז ונשלחו צירים לכנוסים ארציים של „גורדוניה", שכונסו בקובנה פעם בשנתיים. אורגנו אסיפות טיולים ומסיבות תרבותיות. „גורדוניה" חינכה את חבריה לקראת הגשמה חלוצית ועליה ארצה. מספר חברי „גורדוניה" מיוצאי־שקוד נמצאים בארץ בקיבוצים ובישובים חקלאיים.

החלוץ הצעיר

בשנת 1933 נתפלג השומר הצעיר ומאחד מפלגיו הוקם החלוץ הצעיר, שהקיף כמאה נערים ונערות. גם ארגון זה ניהל פעולה תרבותית והיה לגורם מחנך בקרב הנוער בעיר. המבוגרים עברו ל„החלוץ" וחויבו בהגשמה עצמית.

רעיון ההגשמה והצטרפות הנוער המבוגר לשורות ארץ־ישראל העובדת, השפיעו על בוגרי שקוד ורבים הצטרפו לסניף „החלוץ" בעיר, שקרא להגשמה ולעליה. נתרבו היוצאים למקומות־הכשרה ובעיקר לחוות החקלאיות שבאיזור ממל.

לאחר שהותם במשך שנה או שנתיים, עלו ארצה, מי בעליה ליגלית ומי בעליה ב'.

„דרור"

תנועת־נוער של צ. ס. חינכה את חבריה על יסודות ערכים ציוניים־סוציא־ליסטיים. עם תום תקופה חינוכית של שנתיים, הצטרפו חניכי „דרור" למפלגה.

השומר הצעיר

בשנת 1925 קמה תנועת צופים בלי שום גוון פוליטי, שבראשה עמד הרי יודלמן, בן מיכל וגיטה. המדריכים שקדו על טיפוח כללי הצופיות, התנהגות טובה, עזרה לזולת, לימוד היסטוריה כללית ופעולה למען ציון. הארגון הורחב עם הצטרפותם של טובי הנוער הלומד בעיר. מהקן הזה יצאו מדריכים מעולים, וב־1928 התקשר הארגון השקודאי, בהנהלתו של אלכסנדר פינטה (כעת בארץ) עם תנועת

השומר הצעיר, קן שקוד, 1930

ש ו ר ה א׳ למטה (מימין לשמאל): משה קנגיסר (כעת בדרום אפריקה), יעקב קרביץ, מאיר שיינדלינג, הירט טוב (כעת ברודזיה), כהן, דוד גרופל (כעת בארץ), יוסף טייץ, משה פאלק, חיים עלקין. ש ו ר ה ב׳: יוסף פעלץ (כעת בארץ), ציפה שער, פרלגבר, מאיר הובשה, דניאל פרוחובניק־פרחיהו (כעת בארץ), אלכסנדר פינטה (כעת בארץ), גיטה טייץ, זלמן גרופל (כעת בארץ), מרים טוב, אליהו פוגלמן (כעת בברית המועצות), דוד פעלץ, חיים אורדנג, אליעזר בוב. ש ו ר ה ג׳: שרה בלקינד (כעת בליטא), געלע פרלגבר, שלום בינדער, פייגה פרלגבר, שלמה ינקלוביץ, מאיר טייץ, חיה פעלץ־יעקובי (כעת בארץ), צפורה טייץ־פריייליכמן (כעת בארץ), ציפה זינגר. ש ו ר ה ד׳: אליהו רייף (כעת בארץ), ליב יצחק מינעס, דבורה סגל, פייגה פוגלמן, הינדה סגל (כעת בליטה), רחל בוב, עטה שלעז (כעת באוסטרליה), מינה בסקינד, אסתר שיינדלינג, הינדה סאבל־רטהויז (כעת בארץ), שיינה בסקינד. ש ו ר ה ה׳: אבא בלוך, טובה מינעס, ישראל טנור, שלמה יצחק פוגלמן, שלמה טייץ (כעת בארץ), טעמה טייץ (כעת באמריקה), דניאל אברמוביץ (כעת באמריקה).

השומר הצעיר בליטא. בארגון זה התנהלה עבודה תרבותית מאומצת, בפרט הוקדשו השבתות לפעולה ענפה ומתוכננת. הקן חולק לקבוצות וגם בימות־השבת הרגילים לא שבתה העבודה החינוכית. מהשומר הצעיר בשקוד יצאו רבים להכשרה ועלו אחר־כך ארצה. שליחי הקיבוץ הארצי ששהו בליטא, ביקרו בקן זה וציינו אותו כאחד הקנים הטובים ביותר.

בית״ר

תנועת־נוער זו נוסדה בתקופה יותר מאוחרת משאר התנועות. לתנועה הצטרף חלק מהנוער הבלתי־מאורגן. הנוער חונך למשמעת קפדנית. בין הפעילים נמנו — יוסף שיינדלינג, הי״ד ויבדלו לחיים, גרשון פקטור וחיים נתנזון (שניהם בארץ). הסניף פיתח עבודה תרבותית מסועפת בחיי היום־היום של הקן. מטרת הקן היתה הגשמה על־ידי עליה לארץ. בקיץ 1932 נחוג בעצרת עם גדולה היובל החמישי לקיום בית״ר. כחמישים חברים מנתה אז התנועה והופעתה הפומבית השאירה רושם עז על הנוכחים.

מפלגות וארגונים

צעירי־ציון—התאחדות

הצהרת־בלפור הכניסה בעיירות ליטא התעוררות והתלהבות לאומית, היא גם גרמה להקמת סניף מפלגת „צעירי־ציון—התאחדות", שחבריו היו מהנוער המבוגר והיא היתה המפלגה הראשונה בעיר. המפלגה עסקה בפעולות תרבותיות, השתתפה בפעולות למען הקרנות הלאומיות, והקימה ספריה וחוג חובבי אמנות־הבמה שהופיעו בהצגות וארגנו נשפים. עם מייסדי המפלגה נמנו: יעקב־משה ינקלביץ, הי"ד, משה אורדנג (כעת בארצות־הברית), בנימין ציזלינג, הי"ד לאה זונדלביץ־וויינברג (כעת בארה"ב).

צ"ס (ווערטפּאַרבאַנד)

אף היא ריכזה סביבה חלק ניכר מהנוער. מאבק על השפעה מכרעת בקרב הנוער התנהל בין „צעירי־ציון—התאחדות" לבין צ"ס ווערטפּאַרבאַנד, עד ששתיהן התאחדו. בין מנהיגיה הרוחניים היה המורה משה־השל כהן, הי"ד.

„העובד"

ב־1934 נוסד „העובד". לשורותיו הצטרף רוב בעלי־המלאכה שבעיירה. לרגל מצבם המשפחתי, לא יצאו חברי „העובד" להכשרה אלא השתתפו בפעולה עיונית שהקיפה ידיעות על תולדות הציונות, ההסתדרות ומוסדותיה, מושבי־עובדים ותנועת הקואופרציה. גם נשי החברים השתתפו.

„מזרחי"

בין המפלגות בעיירה תפסה מקום נכבד גם מפלגת „המזרחי", עם פעיליה חיים אהרן הובשה ז"ל, אייזיק הובשה, הי"ד ובנו מאיר (האחרון היה חבר המרכז והשקיע הרבה מרץ ופעולה בתנועה).

יעקב שלז, הי"ד, ירחמיאל פרלגבר, הי"ד, לאה הובשה, הי"ד, בתיה טרושקין (כעת בארץ), היו לא רק בין מפיצי השקלים, אלא ניהלו במסירות תעמולה להרחבת „המזרחי". ביחוד גברו הפעולות הבחירות לקונגרסים.

גם הרב דמתא, הי"ד, תמך באישיותו בתנועה.

הציונים הכלליים

עם מפלגה זו נמנו סוחרים זעירים ויהודים אמידים. כשאר המפלגות והארגונים פעלה גם מפלגה זו למען הקרנות והרעיון הציוני. הפעילים הראשונים בעיר נקראו „די ציוניסטן". עם ייסוד המפלגות הצטרפו אלה למפלגת הציונים הכלליים. יו"ר המפלגה היה דוד דוידוב, הי"ד.

ויצ"ו

היה זה ארגון־הנשים היחידי בשקוד. נשי ויצ"ו עזרו בעריכת נשפים למען החזקת בית־הספר התיכון וגם נטו שכם לפעולות סוציאליות שונות בעיירה ולקרנות הלאומיות. בין הפעילות היתה אלטה שפקינד, הי"ד.

הקיבוץ העירוני

ב־1933 הוקמה ליד משקו החקלאי של זליקוביץ חוות־הכשרה לחלוצים; בני־הנוער מעיירות שונות קיבלו כאן את הכשרתם לפני עלייתם ארצה. בעלי־המקצוע המשיכו לעבוד במקצועותיהם בעיירה. חברי החווה החקלאית עבדו גם כחוטבי־עצים ובעבודות שונות, והוכיחו לאוכלוסיה כי מסוגלים הם לבצע את כל העבודות בדיוק כמו הגויים.

אמהות יהודיות שלא הבינו את המטרה, הסתכלו עליהם ברחמנות, שברון־לב ואף הזילו דמעות... תחילה התיחסו לקיבוץ עירוני זה בזלזול, אך לאחר־מכן זכו חברי החווה להערכה כללית וליחס של כבוד. החווה הוסיפה נופך תרבותי לחיי־התרבות בעיירה ורבים מתושבי־שקוד השתתפו במסיבות „עונג שבת" של הקיבוץ. מספר החברים הגיע ל־25.

ארגונים ספורטיביים

י.פ.ק. (יידישע פוטבאַל־קאָמאַנדע)

ארגון זה פעל זמן קצר ולשורותיו הצטרפו בני־הנוער מהעיר העתיקה. את תרגיליהם היו מבצעים באמצע הרחוב ומשכו אליהם תשומת־לבם של התושבים.

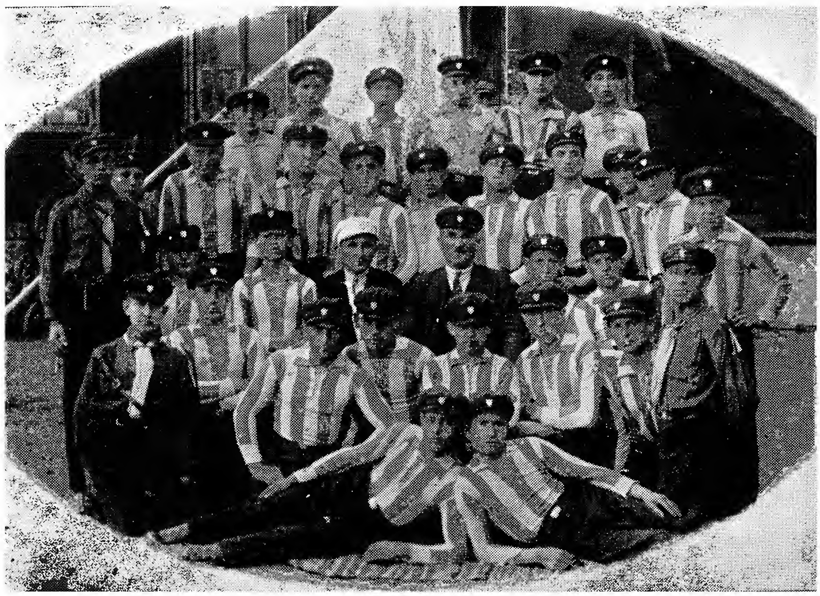
„מכבי"

ב־1924 נוסד בעיירה סניף „מכבי", שביסס את פעולתו הספורטיבית על קבוצת כדורגל חזקה. כמעט כל יום ראשון נתקיימו תחרויות עם קבוצות כדורגל מהסביבה הקרובה וגם מליבוי (לטביה) הגיעו קבוצות. משחקים ספורטיביים אלה ריכזו כצופים את רוב תושבי העיירה, שעקבו בהתענינות רבה למהלכם. השחקנים המצטיינים הוזמנו ע"י הקבוצה הספורטיבית הליטאית בעיר להשתתף בהופעותיה.

שורה א' למטה (מימין לשמאל): יוסף פישר, צבי צימבלר, ליב אלישוב (כעת בצרפת). שורה ב': אברהם נתנזון, שלמה לונדון, דוד רודנר (כעת בארץ), משה אורדנג (כעת בארצות הברית), הארי יודלמן, קלמן כהן (כעת בארצות־הברית). שורה ג': אלכסנדר פינטה (כעת בארץ), אפרים ציזלינג (כעת בדרום אפריקה), ליב כהן, אהרן כהן, אלכסנדר מינס (כעת בארצות הברית).

לאחר שחלק משחקני „מכבי" עזב את העיירה והיגר לאפריקה־הדרומית, נחלש הארגון ואף התפרק. אחד ממייסדי „מכבי" היה הירש בן יוסף שף (איקלה), שנפטר ללא־עת.

„מכבי", שקוד

שורה א' למטה (מימין לשמאל): טוביה איינבינדר, ליב צימבלוב. שורה ב': אליעזר בוב, וולף באס, אבא לוין, ראובן גילדער, שלמה מאלקין, דוד באס, ליב פרידמן (כעת בדרום אפריקה), אלכסנדר פינטה (כעת בארץ). שורה ג': חיים שלום אברמוביץ (כעת בצרפת), שלמה לונדון, דוד דוידוב, יוסף פישער, ליב אלישוב (כעת בצרפת), אליעזר בסקינד (כעת בדרום אפריקה). שורה ד': יוסף קירז'נר, מנדל סגל, גדליהו איינבינדר (כעת בליטה), חיים נתנזון (כעת בארץ), בנימין חין (כעת בדרום אפריקה), בנימין שטיריס, שמואל אקסלרוד, אברהם בוניס, מיכל פוגלמן, יצחק אייבל, פסח בוב (כעת בדרום אפריקה). שורה ה': ליב שפץ, אברהם פרידמן (כעת בדרום אפריקה), מאיר טייץ (כעת בארץ), ישראל טנור, ליב פרלגבר, שלמה יודלמן.

„הפועל"

הנוער שהיה קשור לארגוני ארץ־ישראל העובדת, הקים ב־1933 סניף של „הפועל". גם חלק מחברי „מכבי" שעזבוהו בגלל אי־פעילותו, הצטרפו ל„הפועל".

נוסף לפעולות הספורטיביות השונות, ניהל הסניף גם פעולה תרבותית מסועפת. אורגנה תזמורת שהופיעה ברוב עיירות הסביבה, ואורגן חוג דרמטי.

קבוצת הכדורגל של „הפועל" היתה אחת החזקות בסביבה. בהופעותיו בחגים הלאומיים של הליטאים התבלט הסניף בתלבושתו האחידה.

בתי הכנסת

בית־הכנסת הישן

לבית־הכנסת הישן בשקוד יצאו מוניטין בליטא כולה. אחד משלושת בתי־הכנסת העתיקים במדינה, בנוי עץ וגבהו בערך 15 מטר. ארון־הקודש הפליא בפיתוחי־העץ האמנותיים שלו. מאות אורחים באו בטיולים מיוחדים לראות ארון־קודש זה. בבית־הכנסת הישן התפללו רק מפסח עד אחרי סוכות. מפאת גבהו אי־אפשר היה להתקין ארובה לתנור ובגלל הקור נאלצו להתפלל בבית־המדרש הסמוך לבית־הכנסת. החיטובים האמנותיים של ארון־הקודש הגיעו עד לתקרה המקומרת. משני צדי ארון־הקודש היו פיתוחי־עץ עדינים שהצטיינו ביפיים: אריות, אילות, יונים, תפוחי־עץ, אגסים ופרחי־עץ מכל המינים. כתר כהונה, כתר מלכות ולוחות־הברית, יחד עם כל החיטובים — יצרו שלמות מופלאה ומזיגה נאה.

לרוב נכבדי העיר החדשה היו מקומות־ישיבה קבועים בבית־הכנסת של העיר העתיקה. וביום השני של החג היו רגילים לבוא לשמוע אל הרינה ואל התפילה של החזן. לפי הסכם, היה חזן העיר מתפלל ביום השני של החג בבית־הכנסת הישן.

קהילת ליבוי שלחה פעם משלחת מנכבדיה לפרנסי שקוד העתיקה כדי לנהל אתם מו״מ על מכירת ארון־הקודש בשביל בית־הכנסת שלה. אך ארון־הקודש נשאר על כנו עד לחורבנה ושקיעתה של שקוד. וזה מוכיח כי פרנסי שקוד ידעו להעריך נכונה נכס זה.

בעיר העתיקה היה גם בית מדרש בו התפללו כל ימות השנה.

בעיר החדשה היה בית־כנסת אחד ושני „קלויזים". אחד ה„קלויזים" שימש כ„חדר" ללימודי תורה ומשנה במשך כל ימות השבוע. הוראת התלמידים ב„קלויז" היתה בתום לימודיהם החילוניים. ב„קלויז" למדו גמרא ומשניות בהדרכתו של הרב טרושקין, הי״ד.

בשעות־הערב היתה לומדת בבית־הכנסת חברה־„גמרא" את הדף היומי, בניהולם של דב בער זוסיה פרעס ז״ל וקפלנסקי, הי״ד.

בית העלמין

בקצה העיר העתיקה נמצא בית־הקברות הישן. הטיפול בבית־הקברות ועריכת הלויות היו בידי „חברה קדישא", שעשו את מלאכתם שלא על מנת לקבל פרס ואף שמרו על נקיונו וצורתו של בית־העלמין. עם גבאי „חברא קדישא" נמנו: אהרן בלוך ז״ל, לייב בסקינד, הי״ד, יעקב סגל, הי״ד, הירש רייכקינד ז״ל וי. יודלמן ז״ל.

ביהכ"נ בעיר-החדשה — „חברת גמרא".

מוסדות חינוך והשכלה

בתי ספר

ב־1910 עזרו 12 פרנסי הקהילה לייסד בעיירה בית־ספר רוסי, שכלל 4 מחלקות. בית־הספר נמצא בסביבת ה„צרקבה", בית־התפילה הרוסי. חלק מילדי העיר העתיקה והעיר החדשה ביקרו בו ושאבו ממנו ידיעות כלליות. עם שובם הביתה המשיכו הילדים ללמוד ב„חדרים" של אהרן־נחום גרינברג, הי"ד, אהרן שרשבסקי ז"ל (שנקרא דער דרוביאנער מלמד), ויינברג ז"ל, גירזון ז"ל, ר' חיים־אהרן הובשה ז"ל וישראל שף ז"ל. ב„חדרים" בהם היו לומדים מקרא, חומש ורש"י, האריכו בלימודים עד שעה שמונה בערב וחזרו לבתיהם לאור פנס שבתוכו נר דולק. כל תלמיד היה מצויד בפנס כזה.

בשנת 1919 נוסד בית־ספר חדש בהנהלתו של ד"ר קרשטט. עסקן זה היה טיפוס עממי, אהוב ומקובל על כל שכבות העיירה. בכל מרצו התמסר לענינים ציבוריים ובכל מקרה הגיש עזרה לזקוקים לה. לעתים קרובות היה גם מגיש עזרה רפואית לעניים חינם אין־כסף. ועשה זאת באהבה, ענוה ומסירות. היה בין הראשונים בעיירה שלקח על עצמו את התפקיד לארגן פעולה תרבותית לכל יהודי־העיירה. בעיקר דאג לנוער ולא חשך ממרצו וזמנו כדי למשכם לשיעורים.

בית־הספר שהוא פתח בשקוד, הכניס רוח חדשה בין הנוער הצמא ללימודים ולהשכלה. את משכורת המורים נהג ד"ר קרשטט לשלם גם מכיסו הפרטי במקרה ששכר־הלימוד ששולם על ידי הורי התלמידים לא הספיק. עמל רב השקיע בעריכת נשפים של תלמידי בית־הספר, שהכנסותיהם היו קודש להחזקת המוסד.

שפת־ההוראה של בית־הספר היתה רוסית ובו ביקרו רובם של בני הנוער המקומי וכן מהעיירות הסמוכות. המורים הראשיים היו יודל מרק, צ'רנבסקי, וינר, שמעון בנד, ומורים מהחוץ.

כאיש־העם נמשך לדלת העם וחדר לבעיותיהם של מוכי־הגורל וחלכאים למיניהם. אך בגלל נטיותיו הסוציליסטיות אילצוהו השלטונות לעקור משקוד.

בזמן שלטון הגרמנים, במלחמת־העולם הראשונה, נהפך בית־הספר הרוסי שליד ה„צרקבה" לבית־ספר גרמני עממי, בהדרכת המורה הינדל הלמן. בין המורות היו: גב' שלמינס (אשתו של אברהם משה אורדנג) וגב' פיינשטיין.

עוד לפני המלחמה התאחדו ה„חדרים" של ר' חיים אהרן הובשה, שף ווַיינברג והועברו לאולמות של בית־הספר בעיר העתיקה לרגל האיסור לקיים „חדרים" נפרדים.

ב־1921, אחרי שד"ר קרשטט הוגלה מליטא, עברה הנהלת בית־הספר לידי מיכל פוגלמן, הי"ד, ומאז היתה שפת־ההוראה יידיש. שפת המדינה, ליטאית, היתה חובה. הכיוון החינוכי הושתת על יסודות היהדות.

בין המורים היה גם הסופר ישראל שף ז"ל. בית־הספר נקרא „די יידישע פראָ־גימנאַסיע".

ב־1921 נורתה בעיר החדשה אבן־פינה להקמת בנין גדול לבית־ספר עממי, במגמה דתית, „יבנה". חגיגת חנוכת הבנין היתה חוויה בחיי יהודי שקוד. בחגיגה רבת־עם הופיעו ילדי בית־הספר בשירים ודקלומים עבריים ובהצגה. את החגיגה ארגנו יודל ויינברג ולאה זונדלביץ.

את האמצעים הכספיים להקמת בנין בית־הספר סיפקו יוצאי שקוד באפריקה ובאמריקה. באמריקה ערכו נשף גדול למטרה זו — „שקודער באַל", ביזמתם של הרצל ומוטל לנג. שני האחים אף ביקרו לאחר־מכן בשקוד ונשף מיוחד נערך לכבודם.

משפחות פרידמן מאפריקה שלחו תרומות גדולות לקרן בית־הספר וגם חב' „עזרה" המקומית הקדישה סכומים ניכרים להשלמת הבנין.

ב־1922, עם ההעברה לבנין החדש, נוסדה הפרו־גימנסיה העברית בת 4 מחלקות, במגמה ליברלית, שנשתייכה לרשת „תרבות".

מורי בית־הספר של ד"ר קרשטט הועברו לפרו־גימנסיה, ואלה שלא שלטו בעברית, נאלצו להשתלם בשפה זו כדי שיוכלו להמשיך להורות בה.

כעבור זמן הוזמנו לבית־הספר מורים מעולים, שנטעו בלב חניכיהם אהבה ומסירות לציון. נוספו עוד שתי כיתות, חמישית וששית אכסטרן. בסיום הלימודים בא בוחן מקובנה, והתלמידים שעמדו בבחינות קיבלו תעודות. לא מעטים המשיכו את לימודיהם בקובנה, שבלי ורסיין.

מורי בית־הספר העממי והפרו־גמנסיה היו: ישראל שף ז"ל, חיים־אהרן הובשה ז"ל, צבי רוזנצוייג הי"ד, בת־שבע פון, ישראל פיש, שמעון וַיינברג, פטשניק, פיין, קולמייקוב, ריזין, ריער, שלמה ויינר, הי"ד, משה־השל כהן, הי"ד, וכן אלה הנמצאים אתנו כיום בארץ: פרידה עליאש־פרידמן, חיה שפיץ־רבינוביץ, חיה סניעג־ורמייל, דוד רודנר, דוד רזניק.

בגבור הגרעונות בפרו־גימנסיה, ערך ועד־ההורים נשפים וההכנסות היו קודש לכיסוי גרעונות אלה.

גן־ילדים

בשנת 1927 נוסד גן־ילדים. בגיל הרך קיבלו הילדים את החינוך הלאומי בשפה העברית. כגננת ומחנכת עבדה הגב׳ מרקוס (כעת בארץ).

תלמוד־תורה

ב־1921 נוסדה תלמוד־תורה. כקופאי נבחר ר׳ אברהם שפקינד ז״ל, וכגזבר — נתנזון ייבדל לחיים ארוכים. יהודי דרום־אפריקה תרמו להחזקת המוסד.

ספריה

כ־1000 ספרים היו בספריה, וכל הוצאה חדשה העשירה אותה. הספריה שירתה את כל תושביה היהודיים של שקוד. פעמיים בשבוע, בימי ראשון ורביעי, הוחלפו ספרים תמורת מס חדשי. הספרנים, מבני־הנוער, עבדו בהתנדבות. הספריה היתה רכושה של מפלגת „צעירי־ציון—התאחדות״.

שיעורי־ערב

בשיעורי־ערב למבוגרים השתלמו בשפות: עברית, אנגלית וגרמנית. כן נתקיימו שיעורי־ערב למתחילים. גדולה היתה ההשתתפות בעיקר בחדשי החורף.

חוג דרמטי

מספר חובבים מצעירי שקוד הקימו חוג דרמטי. פעמיים בשנה הופיעו חברי החוג לפני הציבור בהצגות. בין ההצגות: „מכירת יוסף״, „מירלה אפרת״, „דער דארפסיונג״, „מלך ליר״, „יוסקה מוזיקנט״, „דאס גרויסע געווינס״. חברי החוג הדרמטי השמיעו גם דקלומים והקראות בשפה העברית. ההכנסות היו קודש למפעלים חינוכיים וסוציאליים. בין הבמאים יש לציין את פייבל ניימן, הי״ד.

מקהלה

כמה פעמים בשבוע נתקיימו חזרות. המקהלה הופיעה לפני הציבור השקודאי. לאחרונה ניצח על המקהלה הרוקח זילברשטיין, הי״ד.

ראי-נוע

בשנת 1926 התחיל לפעול הראי־נוע בבנין בית־הספר העממי החדש, בהנהלתו של בן־ציון פוגלמן הי״ד. מפעל תרבותי זה הכניס הרבה חיים בעיירה.

מן ההווי השקודאי

שבת בעיירה

ביום חמישי אחרי־הצהרים כבר מורגש היה בעיירה כי פעמי שבת־המלכה מתקרבות והולכות. עקרות־בית משולהבות הכינו חלות ודברי־מאפה ומהתנורים נישאו גלי חום וריחות המגרים את התיאבון. התנועה באטליזים וליד דוכני־הדגים היתה רבה. עוד ביום ששי צוידו הילדים ואנשי־העבודה בלחמניות טריות וריחניות — פרי עמלן של אמותיהם ונשיהם.

הכנת הבית לקראת קבלת שבת היתה עיקר המלאכה ביום ששי. כולם התרחצו, הסתפרו וצחצחו נעליהם בחשיבות רבה.

האות לסגירת החנויות ולכניסת השבת לעיירה, ניתן ע״י הכָּרוז הרשמי של ועד־הקהילה, ברקה „דער שולרופער״.

לאחר הקריאה „אין שול אריין!״, פסקו חיי־החולין והשבת בגלימתה הרכה והמכובדת עטפה את העיירה על תושביה. אבות ובנים הלכו לבית־הכנסת, ולאחר שובם משם מי עם אורח ומי בלי אורח, התישבו ליד השולחנות הערוכים, כבני־מלך ממש. בתי היהודים בעיירה, שטופי אור החשמל ונרות־שבת דולקים, נוצצו בחשכת הלילה כקני אושר וחדוה.

שירה וזמרה נישאו בחלל הלילה, שהוסיפו על החן המיוחד הנסוך על העיירה בשבתות. השבת היתה ניכרת בכל פינות העיירה, ובבוקר היא נראתה שלווה ושקטה באופן מיוחד.

מתפללי בית־הכנסת הישן בעיר העתיקה היו מקדימים בתפילת־הבוקר, בעוד שבעיר החדשה האריכו בתפילות. אחר החמין נשתררה דממה בעיירה וטעמה של שנת־שבת נעם ליהודי־שקוד.

הנוער בילה את יום־המנוחה, החל מליל־שבת, בפעולות תרבותיות שונות במועדונים שכמעט כולם היו מרוכזים בבנין בית־הספר. גם טיולים ברגל נערכו בסביבה הקרובה. השבת שלטה בכל.

הגויים ידעו שהכל יש להכין בעוד מועד בערב שבת, באשר בשבת לא ישיגו כלום.

שריפה בעיירה

גדוד מכבי־אש, משותף לליטאים וליהודים, היה בשקוד. מפקד הגדוד הראשון היה פקיד־המכס הגרמני שטולצנברג. הוא נהג לתמרן עם אנשיו גם בשעות המאוחרות של הלילה. רכוב על סוסו האביר, בפוזה נפוליאונית ובתלבושת מיוחדת, היה עובר את הרחוב בתקיעת חצוצרה. אימה ופחד, בהלה וחרדה נפלו על תושבי שקוד בהישמע צופרו המזעיק של שטולצנברג.

אנשי הגדוד היו אצים־רצים לנקודת־התמרון, ואילו מפקדם ה„יאֶקי" עומד עם השעון ביד ובודק בחשיבות כמה זמן עבר מהתקיעה עד להופעת אנשיו...

במקרה של שריפה יצאו תושבי שקוד לרחוב והסתכלו, הרחוקה השריפה מביתם או קרובה. אם קרובה היתה השריפה, ארזו השכנים את החפצים ונמלטו על נפשם למקום־מבטחים. המפקד עמד מקרוב ופקד כיצד לאַתר את האש.

רבה היתה הסכנה בימות־הקיץ כשגיצי־אש יכלו להצית את בתי־העץ. תושבי שקוד היו עולים על הגגות כשדליי־מים בידיהם ובערנות שמרו על מעונם ורכושם.

הלצה התהלכה בין יהודי העיירה: משפרצה שריפה בעיר העתיקה, היו יהודי העיר החדשה אומרים: „אַל פחד, השריפה היא בעיר העתיקה", וכך גם נהגו תושבי העיר העתיקה במקרה שהשריפה פרצה בעיר החדשה...

מבין השריפות הגדולות בעיירה נחרתו בזכרון השריפה במחלבה הליטאית בצהרי יום קיץ לוהט, ובטחנת־הקמח של עלערט באמצע הלילה, שסיכנה את כל העיר והתושבים לא עלו על יצועם מחשש שמא תתפשט גם בעיר החדשה.

בלילות־קיץ סודרה שמירה, בה חויבו התושבים להופיע בתורנות. היתה מתהלכת אגדה, שבזמן שריפה גדולה בירך הצדיק את תושבי העיירה כי אש ומים לא יפקדו אותם לרעה, ואכן קוימה הברכה, ובו־בזמן שעיירות הסביבה נשרפו כליל, נשארה שקוד עומדת על תלה...

סדרי הדואר

בסוף המאה ה־19 והתחלת המאה העשרים, היה הדואר מגיע לשקוד לאחר שעבר שבעה מדורי גיהנום. הדואר הגיע ברכבת עד לפרקולין, משם הובל בעגלה לסלנט (24 קילומטר משקוד). מסלנט הועבר הדואר לשקוד. בצורה זו חילק הדואר את המכתבים פעמיים בשבוע.

האחראי לסדרי הדואר בשקוד היה גנרל רוסי, שמקום מושבו הקבוע היתה וילנה. היה נוהג לבקר בשקוד מדי שנה ששה ימים לפני סוף השנה. באחד מביקוריו נעשתה פעולה נמרצת ע"י הגב' אסתר נתנזון ז"ל לשינוי פני הדברים, ואחרי שהשלישו בידו 180 רובל זכתה שקוד בשנת 4—1903 בדואר משלה.

בית-המטבחיים השקודאי

לאחר שפרנסי שקוד הצליחו להקים בית־מרחץ ומקוה, התחילו לטפל במרץ בהקמת בית־מטבחיים מסודר. לפני מלחמת־העולם הראשונה ולאחריה נשחטו בעלי־החי, עופות ובהמות, בחצרו של הקצב הירשה שמערעס שבעיר העתיקה. אח"כ הוקם בית־מטבחיים גדול בקצה סימטת הרב, הפונה לכביש שהוביל למסיאד. בבית־המטבחיים הוקמו תאים מיוחדים לשחיטת עופות, בהמה גסה ודקה.

ביקורו של הנשיא אנטאנאס סמטונה בשקוד

בשנת 1926 עלה לשלטון בליטא אנטנס סמטונה, נציג הדימוקרטים־הנוצרים. בסיוריו בערי ליטא כדי לעמוד מקרוב על מצב האזרחים, ביקר גם את שקוד. הנשיא סמטונה היה אדם ליברלי ונמשך להמוני העם.

שקוד היהודית קיבלה את פניו בבית־הכנסת בעיר החדשה בכבוד רב ובפאר. הבתים ובית־הכנסת קושטו בטעם רב. מרבדים נשטחו לאורך כל הכניסה לבית־הכנסת. עציצים ופרחים חיים קישטו את במת הנשיאות ונכבדי העיר קיבלו את פניו בכניסה לבית־הכנסת בלחם ומלח. בבית־הכנסת בירך את הנשיא בשם שקוד היהודית הרב קפלנסקי, הי"ד, בשפה ליטאית צחה והביא לפניו את משאלות התושבים לשיפור התנאים הסוציאליים בעיר.

ככר השוק

הככר בצורתה המרובעת שימשה מרכז לטיולים. רוב תושבי העיירה נהגו לטייל בזמנם הפנוי סביב הככר.

במרכז הככר היתה גינה נאה ולידה באר ארטזית שסיפקה מים לעיירה. גם הבנינים הציבוריים כגון: בית מכבי־אש, הדואר, בית המכס, המשטרה, המועצה המקומית והבנק היהודי העממי, נמצאו במרכז הככר.

מורדים ומהפכנים בשקוד

בשנת 1905, כשרוסיה כולה עמדה בסימן התמודדות לשלטון הצאר, חדרה התסיסה גם לסמטאותיה של שקוד היהודית. כאות התנגדות לשלטון־הדיכוי אירגנו בחורי העיר שנקראו „סטאַטשקיניקעס" ו„בונטובשציקעס" הפגנה פוליטית ושפכו את זעמם על בקבוקי היי"ש בבית־המרזח („פיבנה") של הלמן. ה„מורדים" הוציאו את הבקבוקים מאחורי הדלפק ולאחר נאומו הנלהב של ראש הקבוצה ניפצו חבריו את הבקבוקים באבני־הרחוב וקראו „חירות וחופש", הלאה היי"ש!"

א י ש י ם

הרב השקודאי, ר' יחיאל-מיכל הובשה ז"ל

בכ"ה אלול תרע"ז, 12 בספטמבר 1917, נפטר אחרי מחלה קצרה הרב הידוע והמכובד ר' יחיאל־מיכל הובשה, בגיל 72.

עם פטירתו נסתלק אחד מרבניה הגדולים והחשובים של ליטא, רבה הגדול של שקוד.

נולד כבן למשפחה מכובדת בקאלם, ובעודנו בן 26 עלה על כס הרבנות, בחשון תרל"ב, בעיר פרנו (אסטוניה). מנעוריו הצטיין בידיעות מעמיקות ונרחבות בשטח התורני ובלימודי־חולין כלליים, ובזכות כשרונו כמרצה בעל כוח־דיבור יוצא מהרגיל קנה לו שם עולמי.

גם במראהו החיצוני והליכותיו הנאות קנה את הלבבות. השלטונות התיחסו אליו אף הם בכבוד רב, והוא ניצל השפעתו זו לטובת אחיו משוללי־הזכויות. זקני פרנו יודעים לספר גדולות ונצורות על פעולתו של ר' יחיאל־מיכל למען קהילתם.

בטבת תר״ם, נקרא לכס־הרבנות בשקוד, בה חי ופעל 38 שנה עד לפטירתו. הוא פעל כאן לא כרב בלבד אלא גם כעסקן ציבורי. כל מוסדות־הצדקה בעיר נוהלו על ידו ותודות למרצו התפתחו גם בתקופה קשה זו.

בזמן ביקורו בלונדון, כשליח־ציבור, רצתה שם הקהילה האורתודוכסית, בהס־כמת הרב הכולל ובתיווכם של מר שמואל מונטגיו והרמן לנדוי ז״ל, לקבל אותו כרבה הראשי של לונדון, אולם לתנאי שלו, שהוא יהיה הפוסק היחידי בעניני שחיטה — לא הסכים הרב הכולל, ובשל כך דחה ר׳ יחיאל־מיכל את קבלת המשרה.

על אף טרדותיו הרבות ועסקנותו הענפה, מצא זמן גם לפרסם שורה של מאמרים. בשנת תרמ״ח פרסם ב„הצפירה״ מאמר גדול בחתימת „רב קטן״. העורך הוסיף בשולי המאמר דברי הערכה והסכמה, וציין בצער כי דור זה אינו ראוי להגשמת רעיונות אלה...

בשנת תרנ״ח הדפיס חוברת בשם „וימת שמואל״ והיא — הספד לפטירתו של ר׳ שמואל מוהליבר זצ״ל.

בשנת תרנ״ט הופיע חלק מספרו הגדול של דברי דרוש והלכה „מיכל מים״. יצירתו זו שהיא חלק מכתביו, נתקבלה בהתענינות רבה כיצירותיו הקודמות.

בשנת תרס״ה, בעת הפולמוס הדליטשי, הוציא הוא את ספרו האנטי־דליטשי „בבל, הפירוש הנכון לספר־הספרים״, ותרגמו גם לשפה הגרמנית:

."Babel, der echte Kommentar der Bibel"

הרב הובשה פרסם עוד שורה של ספרים, ביניהם „אמונת העתיד״, בו דן בענין הקמת בית־דין גדול; ועוד בשנת 1911 פרסם הוא מאמר על נושא זה בשבועון הברלינאי „העברי״, בו קרא להחיאתה וקימומה של הסנהדרין בירושלים, אף הציע הצעות למימוש הדבר. מכל קצוי תבל הגיעו אליו מכתבים, שנשלחו ע״י מלומדים, גדולי הדור, שחיזקו את ידיו בהצעתו זו. במיוחד התענין בהצעה הרב ר׳ אהרן כהן מקהיר שבמצרים שהבטיח לו לעמוד לימינו ולהיות בעוזריו. אך מצבו הכלכלי הרחיק אותו מהגשמת רעיונו ושאיפתו.

מותו של הרב הובשה היתה אבידה גדולה לקהילת שקוד, בה רכש את אמונם המלא וחיבתם העמוקה של תושבי המקום. הוא היה אביהם של עניי העיירה ונדכאיה, בפרט הצטיין בפעולתו הברוכה בזמן המלחמה. כל הפעולה הסוציאלית למען עניי העיירה רבצה על שכמו.

ינחם ה׳ את אבלי ציון על אבדה זו, כי הרב הובשה היה נכסו של כלל־ישראל.

זכר צדיק לברכה.

(פורסם בעתון „דאָס פאָלק״ ביום כ״ו חשון תרפ״ה — 23.11.1924).

הרב ר׳ יעקב־חיים בר׳ ברוך טרושקין הי״ד

כבן למשפחת חקלאים ובעלי־מלאכה, שקיבל את השכלתו הרבנית בישי־בותיה הנאורות של ליטא (סלובודקה ועוד), נבחר לכהן כרב העדה בשקוד מיד לאחר פטירתו של הרב ר׳ יחיאל־מיכל ונשאר בתפקידו עד לחורבנה של העיירה.

על נשואיו עם בת הרב הובשה ז״ל מסופר, כי בהגיע הבת חיאָנה לפרקה, ביקר אביה בישיבות שונות, ובבואו לישיבת־סלובודקה הצביע שם ראש־הישיבה על האברך יעקב־חיים טרושקין, עילוי הישיבה כמועמד לבחירתו. לאחר שהרב הובשה בחנו ומצאו מעמיק בתורה, מלבב בהופעותיו ובהליכותיו — הפגישו עם בתו ובת־זוג מצאה את בן־זוגה.

אישיות בולטת זו רכשה במהרה את אמון תושבי העיירה. אנשי המקום ראו ברב טרושקין את מנהיגם הרוחני וגדולה היתה השפעתו על כל החוגים. בהרצאותיו ודרשותיו קנה את לב הכל, הטיף לעזרה לזולת ויישר הדורים בין אדם לאדם. הצטיין גם במידת הסובלנות, ואם־כי קרא לשמירה קפדנית על השבת — לא נלחם עם הנוער שהקדיש את רוב זמנו ביום זה לפעולות ספורטיביות וטיולים.

הרב טרושקין לא הסתגר בעולמו הקטן הקשור בבעיות הרבנות, אלא הקדיש

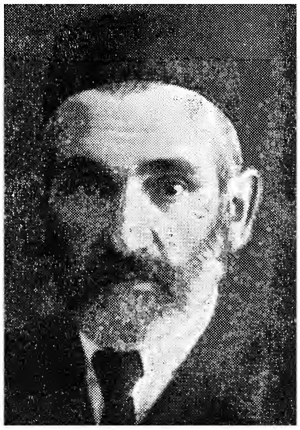
מזמנו לחקר ענפי־מדע שונים. בעל הדרת־פנים ויפה־תואר, היה הוא גם אישיות בעלת אפקים ורואה את הנולד, ולכן תמך בתנועה הציונית, בהרגישו כי הקרקע נשמט מתחת לרגליהם של היהודים בנכר וחינך את בני־ביתו לקראת הגשמה (שלוש בנותיו יושבות בארץ־ישראל).

לעומת התנגדותם הנמרצת של רבים מרבני־ליטא לציונות ולדרכה, היה יחסו אליה יותר מאוהד. כל שליח מארץ־ישראל שבא לשקוד, היה אורחו של הרב טרושקין — שהטה אוזן קשבת לכל המתרחש בארץ.

ביתו היה בית־ועד לכל תושבי העיירה, ולדרשותיו בבית־הכנסת האזינו רובם של תושבי שקוד, העתיקה והחדשה. כדי לקשור את הנוער למקורות, הקים ב„קלויזן" כיתות וחוגים לתורה, ועם גמר הלימודים נהרו צעירי־שקוד למקום תורתו של הרב טרושקין — להתבשם מתורתו וליהנות ממחיצתו.

ר׳ חיים א. הובשה

בט"ז אייר תר"ץ נפטר בשקוד ר׳ חיים־אהרן בר׳ יחיאל הובשה, בן־61. הוא נולד בג׳ ניסן תרכ"ט בסבילין שבלטביה לאביו שנשא את בתו של הרב־

דמתא. בהיותו בן־6 עברה המשפחה לעיירה פרנו בלפלנד. שם הקנה לו אביו חינוך דתי־קפדני וחמור.

כשעלה אביו על כס הרבנות בשקוד, היה המנוח בן־11 — וכבר אז הצטיין בידיעת השפה העברית, בכמה שפות לועזיות ובהשכלה כללית.

בשלהי מלחמת־העולם הראשונה, עם הקמת הארגונים הציוניים בעיירה, קיבל על עצמו, כיהודי אורתודוכסי אך גם לאומי, את הנהגתה של אגודת „מזרחי", ארגן אותה ופעל למענה בנאמנות עד יומו האחרון.

כשאורגנה קרן היסוד בעיירתנו, נכנס לפעולה גם למענה והוא שנשא על שכמו את מפעל ההתרמה שלה. אולם מחלתו שהתאכזרה אליו בשנותיו האחרונות — לא איפשרה לו להמשיך בעבודתו הברוכה.

עיירתנו חייבת תודה לר׳ חיים על הקמת בית־הספר העממי והתיכוני, ועל שעשה למען התפתחותם ושגשוגם.

כמורה ללימודים תורניים בשני בתי־הספר עבד הוא במסירות־נפש עד יומו האחרון, ובמאמץ פיסי עליון חינך את תלמידיו ברוח הדת והערכים הלאומיים והציוניים. בזמן האחרון נתפרסם בעיבוד לוח ל־1000 שנה, בו הוכיח את כוחו במקצועות היהדות וכלליים.

בעקבות פרסום לוח זה, מסרה לו הסתדרות־נשים־ציוניות את עריכת לוח־קיר משלהן — „בן שמן״.

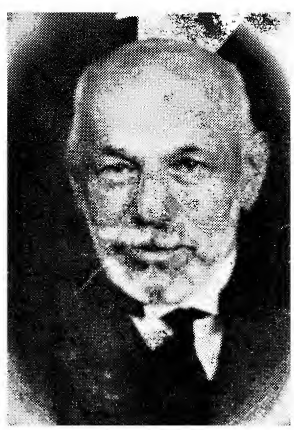
במותו איבדה עיירתנו אחד מבחירי עסקניה.

רצוי שתלמידיו המרובים ינציחו את שמו בספר־הזהב, כי זה היה רצונו של המנוח.

(„אידישע שטימע גל׳ 2319) **בן-ישי**

ישראל ב״ר ישעיהו שף ז״ל

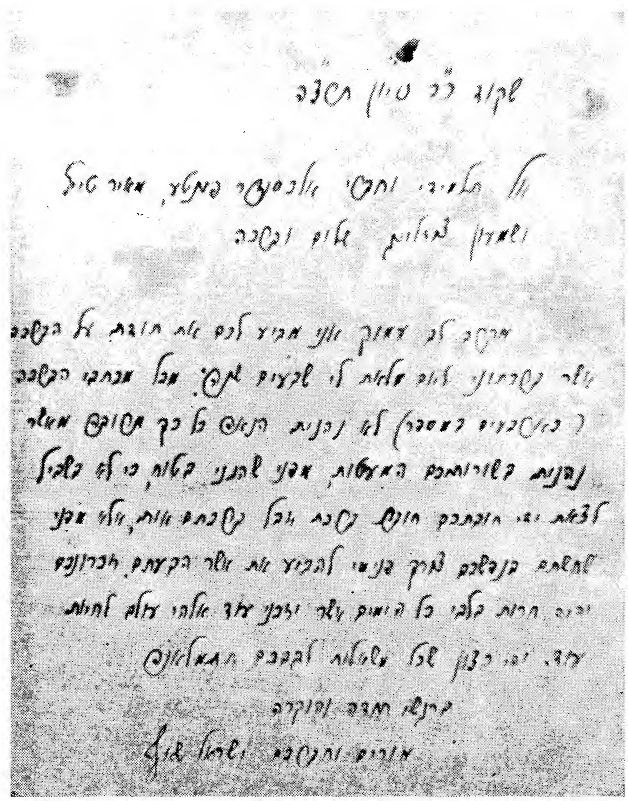
מחכמיה ומשכיליה של שקוד, מורה וסופר. עד לחיסול ה„חדרים״ היה מלמדם של תינוקות־דבית־רבן ב„חדר״, כשהלימודים נמשכים מהבוקר עד לחשכה.

הוא שימש מורה בפרו־גימנסיה של ד״ר קרשטט והמשיך בפרו־גימנסיה העברית כמורה לתנ״ך וספרות עברית.

ציוני מסור וקנאי בלב ונפש, חינך לקראת ציונות גם את תלמידיו .אסף בולי־דואר והוציאם למכירה, ואת התמורה הקדיש לק. ק. ל. היה המורשה הראשון של הקרן בעיירה ונהג להריק בעצמו את הקופסאות הכחולות בבתים עד שהוקם ארגון מיוחד למטרה זו. ספריו, שראו אור, הם: „אהוד בן גרא״, „עכסה בת כלב״, „היתד״ ועוד. תרגם מפניני הספרות העברית והרבה כתבי־יד נשארו בעזבונו, שלא נמסרו לדפוס מסיבת מחלתו הממארת. האור הדולק, הבודד עד השעות המאוחרות של הלילה, רמז למטיילים בככר השוק כי ר׳ ישראל שף הוגה ברעיונות ויושב על האבניים של יצירה חדשה...

נפטר בקיץ 1938 וכל תושבי שקוד התאבלו על מותו. גם אחיו, יוסף שף ז״ל, היה ידוע כמחבר פתגמים ואמרות־כנף, שרבים מהם פורסמו בעתון „אידישע שטימע״ בקובנה.

שקוד כ״ב סיון

אל תלמידי וחניכי [illegible]

[illegible] שלום וברכה

[illegible]

ברגשי חבה ויוקרה

אוהבם ומכבדם ישראל שף

שלמה בן־יהודה (יודלמן) הי״ד

נולד בי״ג אדר תרע״ב בשקוד, וככל ילדי העיירה למד אף הוא ב„חדר״ ועבר לאחר־מכן לגמנסיה העברית. עם התעוררות תנועת „החלוץ״ בעיירות ליטא,

קם ועזב את ביתו בשקוד ויצא להכשרה בגליל ממל. היה מהראשונים בעיירה במעשהו זה.

בתקופת ההכשרה הגדיר את עצמו לקיבוץ המאוחד ׳ובשנת 1933 עלה ארצה והצטרף לפלוגת הקיבוץ המאוחד בנס־ציונה. פלוגה זו נתנסתה בנסיונות קשים, עברה תקופה רבת־תלאות והיו גם עזיבות. חברי הפלוגה שבחו את שלמה שהיה תמיד במצב־רוח טוב. היה בטוח שהמצב הקשה יחלוף והם יצאו למרחב. מילא תפקידים שונים וביחוד היה פעיל בשטח הבטחון. לא אהב להתבלט. הדריך בנפש חפצה כל חבר חדש וקודם־כל דרש מעצמו. לא פחד ממפעל חדש והתאמץ ללמדו ולעשותו.

לפתע נעלם מפלוגתו ורק מעטים ידעו לאן נשלח. הימים אז ימי שמירה ואימונים, ושלמה נשלח לתפקיד בטחון. היה בין המ״ג אסירי עכו, וזה ניתק אותו מאשתו וילדו הרך. הפלוגה עלתה אז להתישבות לגליל העליון לקיבוץ „דפנה״ ורב היה צערו של שלמה על שנבצר ממנו להשתתף בשמחת העליה ובנין המשק. בשבתו בכלא מאחורי סורג־הברזל לא רפו ידיו ואף עודד את שאר החברים. בגעגועים חיכה ליום־השחרור, שיוכל לחזור לחיק משפחתו ולחבריו במשק „דפנה״. גדולה היתה השמחה במשק ביום שחרורו וחגיגה גדולה נערכה אז לכבודו.

בראשם של 30 חברים נשלח שלמה לעזור בהקמת נקודה חדשה — נאות־מרדכי. עם אור הבוקר, כשהמחנה כבר הוקם והחברים שנשלחו לעזרה התכוננו לחזור הביתה בשעות שלאחר־הצהרים, התחילו פתאום יריות וכדור אויב ממארב פילח את לבו של שלמה. ביום ההפגנה שנערך אז בתל־אביב נגד גירוש המעפילים שהגיעו ארצה, הגיעתנו בשורת־איוב זו. הוא נפל באביב ימיו והוא רק בן־35. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים!

אברהם קפלנסקי, ז״ל

נולד בשקוד, 9.8.1919, להוריו יעקב וטובה. קיבל בביתו חינוך מסורתי, סיים בית־ספר עממי עברי, המשיך ללמוד בבית־ספר מקצועי „אורט", אך לא

סיימו לרגל עלותו ארצה. כאן המשיך ללמוד, בשנת 1938, בבית־הספר המקצועי שליד הטכניון בחיפה וסיימו בהצלחה; במיוחד השתלם בחרטות של מיכניקה עדינה.

הימים ימי חרדה בישוב וכל בחור בעל לב יהודי חם נקרא לעזרת העם, ואברהמ׳לה (שם שגור בפי כולם) הצטרף לשורת ה„הגנה" — חי״ש, סיים את הקורס הארצי השני של מפקדי כיתות בג׳וערה, זמן קצר שהה בירושלים, ומילא תפקיד מטעם ה„הגנה" במפעלי ים־המלח — בנוטרות ובעבודה. בסתיו 1940 התגייס, בהתאם לקריאת המוסדות, לפלוגת־החפרים 606 של הצבא הבריטי, היה במצרים, קפריסין, יון, כרתים, עבר קורסים (בריטיים) לחבלה ביבשה ובים והגיע לדרגת סרג׳נט־מיג׳ור, רב־סמל פלוגתי. היה מחונן בכוח־תפיסה מהיר, והנה מקרה אָפייני:

בזמן הנסיגה מכרתים, עת מפליגה האניה האחרונה, והמצב מלא יאוש ללא כל תקוה לעלות על האניה, ובשמעו שקוראים לפלוגת חיל־הרפואה ואין עונה גם לקול הקריאה השניה — עונה הוא: „יֶאס סאֶר״, נותן הוראה לפקודיו להשליך את הסמלים, וכך הציל את עצמו ואת פקודיו יחד.

אחרי מנוחה קצרה בארץ, הצטרף לחי״ש עם הווסדו, השתתף בקרבות באיטליה וקיבל אות כוכב־הכסף מהצבא האמריקאי בעד אומץ־לב בקרב על הסניו.

והנה קטע מפקודת־היום של צבאות ארצות־הברית:

„בשעת קרב עז בקרבת הנהר סניו, ששם התבצר האויב בעמדות חזקות, גילה הסרג׳נט קפלנסקי, שהיה פצוע פצעים אנושיים, אומץ־לב ועמידה איתנה שעודדו את אנשיו להתקדם על אף מטר־הכדורים הבלתי־פוסק שניתך עליו ממכונת־יריה של האויב, ועל אף הסכנה בדרך שהיתה זרועה מוקשים. במשך כל אותה פעולה לא שעה קפלנסקי לפצעיו וצעד בראש קבוצתו עד שכרע תחתיו אין־אונים מחמת פצעיו ששתתו דם. בהתנהגותו האמיצה היה הסרג׳נט קפלנסקי מקור עידוד לאנשיו, ואף־על־פי שהקבוצה הקטנה סבלה אבידות, הצליחה להתקרב לעמדות האויב ולאלצו לסגת״.

תוך כדי שירותו בצבא נשא אשה בשנת 1944 ורק כעבור שנתיים השתחרר מהצבא הבריטי והתחיל בהקמת חיי משפחה. הוא הצטרף לקואופרטיב של חיילים משוחררים לפיתוח חוף „גליה״, ועבד זמן־מה בחברת־החשמל, חיפה.

בראשית מלחמת־השחרור התנדב לצבא־ההגנה עוד לפני שהוכרז על גיוס־חובה ומונה כשלישו של גדוד 21, חטיבת „כרמלי״. השתתף בהגנת רמת־יוחנן, בכיבוש עכו, ובשחרור הגליל המערבי ונפל בקרב על ג׳נין ביום 3/6/49, בהניחו אשה וילדה בת שלושה חדשים, שנקראה על שם אמו — טובה.

בהיאסף ע״י הרבנות הצבאית עצמות החללים, נקברו בקבר־אחים בבית־הקברות הצבאי שלמרגלות הר הרצל בירושלים ונקבר ביום 3/8/1950.

שמו נזכר במצבת־יד לבני קרית־חיים, ובמצבה שעל מקום קבורתו, כן בספר „יזכור״ וב„גבורים מאתמול״ בכרך כ״ה של „הגלגל״.

יהי זכרו ברוך!

שמריהו

דוד דוידוב, הי״ד

בין העסקנים הבולטים בפעולה למען הקרנות הציוניות ובמפלגתו — „הציונים הכלליים״. אהב ביחוד להופיע לפני הנוער ולעודדם לפעולות למען ארץ־ישראל. האמרה השגורה בפיו לנוער — „ארזי הלבנון״, בכם תלוי הכל. היה יו״ר ה„מכבי״.

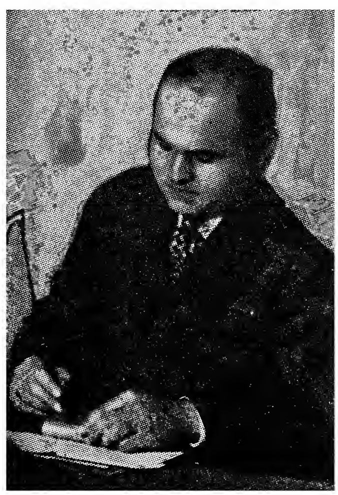
צבי יוסלביץ ז״ל

כיהן בתפקיד מורשה של ק. ק. ל. מיום בואו ועד לעזיבתו את העיירה. פעל גם למען קרן־היסוד והכל שלא על מנת לקבל פרס. התפרנס מריפוי שיניים. בזמנו עלו ההכנסות לקרנות. בכלל היה בעל השפעה, איש חביב ומקובל על הבריות, חברותי ונכון תמיד לעזור לזולת. עם זה היה גם בעל כשרון ארגוני.

שליחי ארץ־ישראל מצאו בביתו דלת פתוחה ועצת ידיד. הוא עזב את שקוד בשנת 1936 ועבר לאנגליה. תושבי העיירה נפרדו ממנו בנשף חגיגי.

מיכל פוגלמן, הי״ד

איש עסקים ורב־פעלים. מנהל ה„פאלקסבאנק" והפרוגימנסיה. השקיע הרבה עבודה ומרץ בביסוס בית־הספר. השתתף בייסוד ופעולת „עזרה". עשה למען

הגדלת הכנסות חברה זו ולמען שיפור שירותיה הסוציאליים במקום. היה מעורה מאוד בחייה הציבוריים של שקוד. ב־1941 הוגלה לסיביר.

ר׳ יעקב קפלנסקי, הי״ד

תלמיד־חכם מופלג, שימש שנים רבות כמגיד שעור בבית־הכנסת בעיר החדשה. מפעילי ועד הקהילה בעיירה. היה בעל־תוקע בבית־הכנסת, ואחרי התפילה נהג להשמיע את תקיעת השופר באזני החולים בבתיהם.

ברה זוסיה פרס ז״ל

ברה זוסיה היה מכניס־אורחים גדול, דאג לסידור עניים שהגיעו לעיירה לסעודת שבת. נהג לבקר בבתים כדי לקבל הזמנות ל„אורחים״ וכיוון עניים לפי פתקאות־הזמנה שבידו. אם נמצא מישהו במצוקה, הרי פנה לברה זוסיה וזה כבר סעד אותו בעזרה ובעצה. בעל־תפילה ידוע. בימי־חג עבר לפני התיבה בעיר החדשה והעתיקה שלא על מנת לקבל פרס.

בין שאר האישים יש לציין את מנדל חצקלס, יעקב־משה ינקלביץ, מאיר־הניך בלוך, אליהו טנור, יהושע הלמן.

הפעילים בחוגי הנוער היו אברהם בוניס, מאיר הובשה, שיינה בסקינד ויוסף טייץ.

כיצד הושמדה שקוד

ביום 22 ליוני 1941 קמו תושבי העיירה כדרכם תמיד ואיש לא הרגיש איזו טרגדיה איומה מתקרבת לשערי שקוד השלווה. רק בשעות־הצהריים התפשטה במהירות הבזק הידיעה על קרבות עקובי־דם שפרצו בין ברית־המועצות לבין גרמניה הנאצית ועל זה שהגרמנים חצו את הגבול בביורן וכבר חדרו לקרטינגן בתנועתם כלפי דורביאן.

אין לתאר את הבהלה שקמה בין תושבי שקוד היהודית. בחפזון התחיל חלק מהם לארוז את חפציהם ולעזוב את עיירת־מולדתם בכיוון בלתי־ידוע, ללא מטרה ברורה וללא ידיעה היכן יגיעו, ובכלל אם יגיעו למקום שיותן להם להציל את נפשם. לעומתם נמצאו כאלה שטענו כי לא נשקפת שום סכנה לחיי התושבים ובמקרה הגרוע ביותר יצטרכו לעבוד אצל היטלר...

בינתיים יצא חיל־המצב של הצבא האדום מהעיירה ושם את פעמיו בכיוון ללטביה (הגבול הלטבי נמצא במרחק של שני קלומטר מגבולות שקוד).

שמחת־חג קפצה על הליטאים הארורים, ימח שמם וזכרם, שציפו בקוצר־רוח לרגע שיוכלו להשתחרר מהעול הרוסי ולהם תינתן ההזדמנות לרוות את צמאונם בדם יהודי טהור וחף מפשע.

המשימה השניה שלהם הצליחה, לדאבון לבנו, במלואה. והנה, באותו יום ראשון מר, 22 ביוני, בשתים וחצי אחרי־הצהרים חדר לשקוד הרכב הגרמני המשורין.

הליטאים, „חבריהם" של היהודים מאתמול, הקומיסרים של בתי־מלאכה ובתי־חרושת, אלה ששנים רבות התפרנסו מיהודים ונמנו עם ידידיהם, קיבלו כולם כאחד את חילות הנאצים בזרי־פרחים ובקריאות־שמחה, ואף הניפו על בתיהם את דגליהם הלאומיים (בחרפה ובבזיון נאלצו אחרי זמן־מה להורידם).

בביטול עצמי האָפייני לליטאים, בחנופה ובהתרפסות, מילאו הם את כל משאלותיהם של ה„משחררים", הצביעו בלעג ובציניות על כל יהודי שנקלע לרחוב.

מאה גרמנים על מפקדם נשארו כחיל־מצב בעיירה וגדודי הצבא הגרמני נעו קדימה בכיוון פרקולן וליבוי שבלטביה.

במשך יממה שלמה עבר את העיירה חיל גרמני מצויד בנשק קל. למחרת היום יצאה פקודה מאת השלטונות הגרמניים, האוסרת נשיאת נשק והחזקתו על־ידי האוכלוסיה האזרחית. בפקודה נקבע מועד סופי למסירתו, ובתוספת נאמר: „תמורת כל גרמני ישלמו בנפשם מאה יהודים". אף־על־פי־כן חזרו רבים מיהודי שקוד לעיירתם, כשמצב־רוחם ירוד מאוד.

היהודים הוצאו מיד לעבודת־פרך. הליטאים ה„טובים" מתמול־שלשום הכריחום לעבוד בכל מיני מלאכות בזויות ומיותרות, שתועלתן אפסית מכל הבחינות.

רב היה הכאב כשפרחח ליטאי, שרק לפני כמה ימים ישב על ספסל־הלימודים בשכנותו של היהודי, היה זה שהציק לו במיוחד. ובכלל נסתייעו הגרמנים בליטאים המקומיים, בשלחם ידיהם בשוד ובביזה, וגם התנפלו על נשים וילדים מחזות אלה עברו כל גבול חוצפתם של הליטאים. גל־התעללות זה נמשך עד שבת, 28 ביוני.

בינתיים התאוששו חיילי הצבא האדום שפינו את העיירה והתרכזו ביערות המקיפים את שקוד, בהחליטם לכבשה מחדש. נודע להם כי חיל־המצב בעיירה הוא קטן, ובשבת, 28 ביוני, לפנות־ערב חזרו לשקוד.

קרב אכזרי התלקח בטבור העיירה (העיר החדשה) בין חיילי הצבא האדום, שהופיעו על ציודם המלא, לבין הגרמנים. כעבור דקות מספר פרצו שריפות בככר השוק, הרחוב הארוך, הרחוב היעלוקי ורחוב מאיסד.

כמעט כל העיר החדשה עלתה בלהבות מאֵשם של רימוני־היד הגרמניים. קרב זה הפיל הרבה חללים משני מחנות הלוחמים, ובין הנופלים גם מפקדם של הגרמנים.

מספר הלוחמים הרוסיים עלה על זה של הגרמנים.

ביום ראשון בבוקר הגיעה תגבורת גרמנית וחיילי הצבא האדום שלחמו בגבורה, נאלצו להיכנע. עם שוך הקרבות נמצאו הרוגים רבים בין האוכלוסיה האזרחית, ביניהם מספר יהודים עם רבה של שקוד, הרב טרושקין זצ"ל בראש, שנפל ברחוב מאיסד.

אותו יום ראשון נחרץ גורלם של יהודי שקוד.

השלטונות הגרמניים העלילו, כי יהודי העיירה היו אלה שהודיעו לשרידי הצבא האדום ביערות שבסביבה על מספרו הקטן של חיל־המצב שלהם. הצמאים לדם יהודי השיגו בזה את מטרתם והפקודה ניתנה.

כל הגברים היהודיים רוכזו במחסנים, שאחד מהם היה אולמם של ה„שאר־ליסטים", ואילו הנשים והילדים רוכזו בבית־הכנסת הגדול שבעיר העתיקה (לאחרונה ריכזו בו הגרמנים מספוא לבהמות).

ועוד ביום 29 ליוני הקיץ הקץ המר על קהילת שקוד.

בשעות הערב הובלה קבוצת גברים אל השדות של זליקוביץ, במרחק קטן מהמחסנים, והם נצטוו לחפור בורות גדולים. כתום העבודה הובאו קבוצות של חמישים גברים ונורו בור־במקום. לילה שלם הובילו ליטאים שיכורים בהנהגת גרמנים את יהודי שקוד להשמדה.

היהודים האומללים הוכו לפני מותם על־ידי הליטאים באכזריות והם התעללו בהם כחיות בצורת אדם.

יצחק מלקנזון, גבור העיירה, שרכש לאחרונה את השדות עליהם נשפך הדם היהודי, התנפל על ליטאי אחד ובמו־ידיו חנק אותו בטרם כדור גרמני פילח את ראשו. היהודי המתנקם נפל שדוד גם הוא, אך לא את דמו בלבד כיפר בגבורתו, אלא דמה של כל הקהילה. כבוד לזכרו!

בגמר מחזה־האימים השאירו הגרמנים ארבעה יהודים, שנצטוו לנקות את הבתים היהודיים בעיר העתיקה ולהכינם לקראת אכסונם על־ידי חייליהם.

בתי העיר העתיקה לא ניזוקו מהקרבות.

ארבעת היהודים שנאלצו לעשות את מלאכת־הנקיון: ראובן גילדר, משה לייב גרינבלט, נתנאל טורק ויוסף בר׳ יהודה לוין, חילקו אף הם את גורל אחיהם.

בראש הבריונים הליטאים והיורים עמד פטרוס ביטלריס, ספר מהעיר העתיקה. פטרוס, שגדל יחד עם הנוער היהודי בשקוד, שלט ביידיש, התפרנס מלקוחות יהודיים ולרגל קשריו הוזמן לא־פעם לשולחנם של יהודים. החלום שהוא ארג 29 שנים — נתגשם. ידיו טבלו בדמם של גברים וילדים יהודיים. ארור יהיה בחייו ובמותו וזכרו ושמו ימחו.

אשר לנשים ולילדים, התגלגלו הם שבוע ימים בבית־הכנסת העתיק וסבלו חרפת רעב ועינויים.

לאחר שבוע ימים רוכזו הנשים, צעירות וישישות, בריאות וחולות, מי עם ילד לצדה ומי עם ילד בזרועותיה או ברחמה — והכל הורץ לדורביאַן.

ליטאים סגרו על המחנה מכל הצדדים, ואלו מהנשים שלא יכלו להמשיך בדרכן — נורו בור־במקום. הליטאים טענו, כי קיבלו פקודה לנהוג כך ולא אחרת.

הנשים שנותרו בבית־הכנסת, הובאו ל„חוות־דימיטרובה", הנמצאת בין דורביאַן וקרטינגן (למקום זה נשלחו בזמנו באורח אדמיניסטרטיבי הקומוניסטים מהאיזור). שם עבדו נשי־שקוד בחקלאות, בתנאים בלתי־אנושיים. אכן, גם גורלן הסופי לא היה שונה מזה של בעליהן ובני־משפחותיהן. בסתיו אותה שנה, כשהגר־מנים ביצעו את ה„אקציה" במחוז טלזש, נורו גם נשי־שקוד הטהורות על ילדיהן. כבוד ויקר לזכרם.

זוהי פרשת־הקץ של עיירתנו שקוד, שנכחדה באופן כה טרגי ודמם של תושביה היהודיים נשפך בראש חוצות.

את הידיעות על כך אספתי וליקטתי מפי ליטאים מקומיים שנזדמנו לשבלי בזמן הכיבוש הגרמני, בהיותי שם.

ראוי לציין כי חלק של הנוער היהודי השקודאי, שנמלט יחד עם חיל הצבא האדום — נפל בשדות־הקרב בלחמו במסגרת הדיביזיה הליטאית. צעירי שקוד אלה נפלו כגבורים עם הנשק ביד.

בודדים מיהודי־שקוד שחזרו לעיירה, התהלכו ברחובותיה כצללי־עבר, בדורכם על קברות אחיהם, כי אין שעל אדמה בשקוד שלא רווה מדמם של יהודיה.

אליהו רייף

פאַרוואָרט

מיט יראת־הכבוד און ציטער אין האַרצן זיינען מיר צוגעגאַנגען פאַראייביקן דעם נאָמען פון אונזער געבוירט־שטעטל ש ק ו ד, וואָס איז חרוב געוואָרן אין דער צווייטער בלוטיקער און פאַר אונז אַזוי טראַגישער וועלט־מלחמה. זייער ווייניק זיינען מיר, ליידער, פאַרבליבן, אָבער דער געוויסן האָט אַ טייל פון אונז דיקטירט, אַז מ׳דאַרף צוטרעטן צו דער אַרבעט פון דרוקן דעם אָנדענק־בוך מיט דאָס ביסעלע כוחות וואָס מיר פאַרמאָגן. און אַזוי טוען מיר עס. מיר פירן אויס די הייליגע מיסיע אונזערע, אין אָנדענק פון די קדושים פון אונזער שטעטל — טאַטעס און מאַמעס, קינדער, ברידער און שוועסטער, קרובים און גוטע פריינד, וואָס זיינען אומגעקומען אין דער בלוט־באָד וואָס די נאַציס מיט די ליטווינער צוזאַמען האָבן אָפּגעשפּילט אין יאָר 1941.

דער גרויסער אומגליק וואָס האָט געטראָפן אונזער שטעטל, האָט אויך מיטגעשלעפּט מיט זיינע כוואַליעס דעם אומקום פון אַלע אָרטיקע קולטור־פירערס און סתם וויכטיגע פּערזענלעכקייטן אָן אונטערשייד פון ריכטונג, און דער ביטערער גורל האָט אונז באַשטימט צו זיין די דענקמאָל־שטעלער נאָך די אַלע געפאַלענע.

מיט ווייניק כוחות זיינען מיר צוגעטראָטן צו דער הייליגער טאַט און זייער ווייניק קוועלן זיינען געבליבן, פונוואַנען מיר זאָלן קאָנען שעפּן די נייטיקע מאַטעריאַלן. אויך די געלט־מיטלען דערצו זיינען נישט געווען גענוג. אָבער מיר האָבן געוואַגט און דאָס בילד פון דער חרוב־געוואָרענער שקוד שטייט פאַר אונז ווי לעבעדיק. דאָס בוך איז געמיינט בעיקר פאַרן נייעם דור פון אונזערע קינדער. פאַר די געבאָרענע פון שקוד איז דאָס נאָר אַ זכרון־בוך. מיר וועלן דאָרט געפינען ווייניק חידושים. דאָס וועט אונז נאָר דערמאָנען זכרונות פון שטעטל, וואָס איז ליידער געווען אַמאָל און ווי טראַגיש דאָס האָט זיך פאַרענדיקט. יאָ, שרעקלעך איז דאָס וואָרט „אַמאָל", און גרויס איז די וווּנד, וואָס איז נאָך אַלץ נישט פאַרהיילט געוואָרן. מיר האָבן זיך אומגעקערט צו אַ תקופה, וואָס איז אָנגעזאַפּט מיט בלוט און אַכזריות...

מיר האָבן דערמאָנט זכרונות, אַז אונזער שטעטל זאָל נישט פאַרגעסן ווערן פון דער היסטאָריע. זאָל דער נייער דור לייענען און וויסן, וואָס פאַר אַ שיינעם,

קולטורעלן און מאַטעריעלן לעבן זייערע עלטערן האָבן געלעבט אין שקוד; די פיינקייט און איידלקייט וואָס האָבן געהערשט צווישן די שקודער ייִדן. זאָלן פאַראייביקט ווערן די גייסטיקע פירער און די פערזענלעכקייטן, וואָס אונזער שקוד האָט פאַרמאָגט, וואָס שקוד האָט געטאָן פאַרן ציוניזם, פאַרן אויפבוי פון ארץ־ישראל (אַ דאַנק דעם איז טאַקע אַ קענטיגער טייל פון שקודער ייִדן פאַראַן אין ארץ־ישראל).

זאָל דער אָנדענק פון שקודער ייִדן, וואָס זיינען אומגעקומען, איינגעקריצט ווערן אין אונזערע הערצער און זאָל דאָס בוך זיין דער אייביגער דענקמאָל נאָך די געפאַלענע.

*

ביי דער געלעגנהייט דריקן מיר אויס אונזער דאַנק דעם פריינד מיכל נאַטאַנזאָן (אין ישראל), וואָס האָט אונז געהאָלפן מיטן איבערגעבן אַ סך זכרונות, און פריינד משה בן־אפרים בן־ציון אורדאַנג (אין אַמעריקע), וואָס האָט אונז דערמעגלעכט מאַטעריעל דעם בוך אַרויסצוגעבן.

תל־אביב, תשי״ח

שקוד

דאָס שטעטל שקוד ליגט צווישן 2 טייכן — באַרטובא און לובא, און איז נאָנט ביים דייטש־לעטישן גרעניץ. אַ בריק איבער באַרטובא האָט פאַרבונדן די אַלט־שטאָט מיט דער ניישטאָט. אין אַלט־שטאָט האָבן זיך באַזעצט יידן אין 17־טן יאָרהונדערט. די ניישטאָט האָט זיך געשאַפן ענדע 18־טן יאָרהונדערט. נאָנט צו שקוד זיינען געווען דורביאַן, קרעטינגען, מעמל, מאַסיאד, סאַלאַנט, בערשטיץ, יעלאָק און נאָך. די אַלטשטאָט איז באַשטאַנען פון איין לאַנגער ברייטער גאַס, וועלכע מ׳האָט גערופן די יידישע גאַס, ווייל אין דער ניישטאָט האָבן געלעבט חוץ יידן אויך ליטווינער, דייטשן און לעטן. דער צענטער אין ניישטאָט איז געווען דער מאַרקפּלאַץ מיט 2 רייען געשעפטן. פון מאַרקפּלאַץ האָבן זיך געשניטן גאַסן און געסלעך. יעדן מאָנטיג און דאָנערשטיג זיינען פאָרגעקומען מערק, אויף וועלכע די ליטווינער פון די ארומיגע דערפער, פלעגן ברענגען צו פאַרקויפן זייערע לאַנדווירטשאַפטלעכע פּראָדוקטן. די שקודער יידן פלעגן זיין גליקליך, ווען אַ יריד פלעגט דורכגיין בשלום, אָן קריגערייען און געשלעגן פון שיכורע פויערן.

אין דער צייט פון דער רוסישער הערשאַפט ביז צו דער ערשטער וועלט־מלחמה, זיינען אַלע יידישע ענינים, סיי גייסטיקע סיי מאַטעריעלע, אָנגעפירט געוואָרן דורך 12 אויסגעוויילטע („צוועלפטלעך״). זיי פלעגן דאַרפן אָפּט פאַרן קיין טעלז בדי צו פארמיידן גזירות קעגען דער יידישער בעפעלקערונג. נאָך דער מלחמה איז די גאַנצע יידישע שטאָט־פירונג אַריבער אין די הענט פון ועד־הקהילה. דער ערשטער פאָרזיצער איז געווען מענדל חאַצקעלס. דער ועד־הקהילה האָט עקזיסטירט ביזן יאָר 1926. אין דער צייט האָט זיך געגרינדעט די געזעלשאַפט „עזרה״, וועלכע האָט אָנגעפירט מיט אַלע שטאָט־ענינים ביזן פאַרניכטן די שטאָט. צו די אויפגאַבעס פון „עזרה״ האָבן געהערט: אויפזיכט איבער דער שחיטה אין שעכטהויז, אונטערשטיצן די לערער פון פאָלקסשול, הלוואות פאַר נויטבאַדערפטיגע איינוווינער און אַנד. דער ערשטער פאָרזיצער פון „עזרה״ איז געווען מיכל פאָגעלמאַן און שפּעטער — מאיר־העניך בלאָך. אויפן סאָציאַלן געביט זיינען געווען טעטיג „גמילות־חסד״, „לינת־הצדק״, „ביקור־חולים״, „מעות־חטין״, „לחם־עניים״, „הכנסת־כלה״. ביי די דאָזיקע אַקציעס האָבן זיך באַטייליגט אַלט און יונג.

פינאַנציעלע און אינדוסטרי־אונטערנעמונגען

אַ גרויסן פאַרדינסט פאַר דער מאַטעריעלער אַנטוויקלונג פון שקוד, האָט געהאַט די יידישע פאָלקס־באַנק. די גרינדער פון באַנק זיינען געוועזן מיכל פאָגעלמאַן, אליהו טאנור, אפרים־בנציון אורדאַנג און מענדל חאַצקעלס. לעצטענס האָבן פערוואַלטעט מיט דער באַנק מאיר־העניך בלאָך און מאָטל פאָגעלמאַן. פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה האָט שקוד געהאַט געשעפטלעכע פאַרבינדונגען מיט ריגאַ און ליבאַו. עס האָט ניט עקזיסטירט קיין גרעניץ צווישן ליטע און לעטלאַנד. ליטע האָט געשיקט לאַנדווירטשאַפטלעכע פּראָדוקטן און פליייש און האָט אימפּאָרטירט טעקסטיל און קאָלאָניאַל־סחורות. די טראַנספּאָרטן פלעגן געפירט ווערן מיט פערד־און־וואָגן ביז עס איז אויפגעבויט געוואָרן די אייזנבאַן־ליניע מעמעל—ליבאַו, דורך שקוד. נאָכן שליסן די גרעניץ צווישן ליטע און לעטלאַנד, האָבן אויפגעהערט די געשעפטלעכע פאַרבינדונגען. ראַדיקאַל געענדערט די לאַגע האָט דער אָנשלוס פון מעמל צו ליטע. דאַמאָלסט האָבן די סוחרים אָנגעהויבן צו באַציען סחורות פון מעמל, ווי אויך פון קאָוונע גופא. די ליטווינער האָבן געזען אַז דער האַנדל איז קאָנצענטרירט אין די יידישע הענט, האָבן זיי מיט דער הילף פון דער רעגירונג געעפנט קאָאָפּעראַטיוון און אין 1929 האָט זיך געעפנט אין שקוד אַ צענטראַל־קאָאָפּעראַטיוו מיטן נאָמען (Bendrova-Krautuvès), וועלכער האָט אינגאַנצן פאַרשווערט די עקזיסטענץ פון די שקודער סוחרים. די קאָנקורענץ איז געוואָרן שטאַרק, דערצו נאָך האָט די רעגירונג געשטיצט די קאָאָפּעראַטיוון מאַטעריעל.

באַזונדערס אַנטוויקלט איז געווען אין שקוד די שיך אינדוסטריע. שוך־פאַבריקן האָבן געהאַט: יצחק כהן, מיכל מינעס, הירש גילדער, שלמה פרעס, בערמאַן־בערנשטיין (פון ניישטאָט), אַבראַמאָביץ, משה יאַנקעלעוויץ און משה־לייב גרינבלאַט (פון אַלטשטאָט). אַ גרויסער טייל פון דער יוגנט האָט געאַרבעט אין די דאָזיקע פאַבריקן, די שיך זיינען פאַרקויפט געוואָרן איבער גאַנץ ליטע און באַזונדערס האָט געקויפט מעמל. רוי־מאַטעריאַל האָבן צוגעשטעלט די גאַרבערייען שפּיץ, האָכמאַן, טורוק, קאָפּלעוויץ און גרינבלאַט. אין אַלטשטאָט האָבן עקזיסטירט אַ פאַרבערייַ און אַ וועבעריי פון מרדכי חויכער. אויך אין דער ניישטאָט זיינען געווען 2 פאַרבערייען פון ברײנע מאַנטאַריסקי און יהודה חאַצקעלס.

אין דער נעגל־ און קייטן־פאַבריק פון די ברידער פאָגעלמאַן האָבן געאַרבעט 20 אַרבעטער; אין דער קאָנפעקטן־פאַבריק פון אייזיק הובשה — 20 אַרבעטערינס; אין קאַסטיליאַנסקיס זאָקן־פאַבריק האָבן געאַרבעט 30 אַרבעטערינס. אַחוץ דעם זיינען געווען פאַרשידענע האַנדווערקער, ווי דער מויערער יוסף גליקמאַן און די דרוקעריי פון דוד דאַווידאָוו.

אין פירן די סחורות פון דער אייזנבאַן צו די סוחרים האָבן אַ טייל יידן געפונען זייער פרנסה. באַזונדערס — דער דיליזשאַנס פון בערע סעגאַל (דער פרעקולער־פאַרער), וואָס האָט געהאַט די קאָנצעסיע פון איבערפירן סחורות פון און צו דער באַן און ברענגען די מענטשן צו דער באַן. מיט דער צייט האָט בערע סעגאַל מיט זיין זון אפרים סעגאַל פאַרביטן דעם דיליזשאַנס אויף אַ גרויסן אויטאָבוס.

אַ זעקס משפחות האָבן זיך פאַרנומען מיט לאַנדווירטשאַפט.

אין שקוד זיינען געווען 2 יידישע דאָקטוירים און 2 יידישע אַפּטייקן. אין צאָל־אַמט ביי דער לעטישער גרעניץ האָבן געאַרבעט אַלס ספּעציאַליסטן די ברידער מיכל און איסר יודעלמאַן. אַנדערע רעגירונגס־אַנשטאַלטן האָבן ניט באַשעפטיקט קיין יידן. אין דער צייט פון דער ערשטער וועלט־מלחמה האָבן די דייטשן אויסגעבויט 2 תבואה־לאַגערס („מאַגאַזינען״), וואָס האָבן אין די לעצטע יאָרן געניצט אַלס זאַלן פאַר טענץ און טעאַטער... אין אַלטשטאָדט לעבן בריק איז געווען אַ וואַסער־מיל, וואָס די דינאַמאָ האָט צוגעשטעלט עלעקטרישע ליכט און שטראָם פאַר דער אינדוסטריע. דער אינהאָבער איז געווען אַ דייטש ע ל ע ר ט. נאָך דער גרויסער שריפה איז די מיל אַריבערגעגאַנגען אין די הענט פון גענעראַל פלעכאָוויציוס, וועלכער האָט דאָס געקראָגן אַלס אויסצייכענונג פאַר זיין געלונגענעם „פוטש״ אין 1927. דאַן איז אַרונטערגעזעצט געוואָרן די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע רעגירונג מיט דעם פּרעזידענט גריניוס בראש.

די נאַציאָנאַלע פאָנדן און אָרגאַניזאַציעס

קרן־קיימת האָט זיך פאַרנומען מיט דורכפירן פאַרשידענע אַקציעס, ווי אויך אַלע אַרבעטן, וואָס דער מרכז פון קאָוונע האָט אַרויפגעלייגט. באַזונדערס טעטיג זיינען געווען ישראל שאַף, ד״ר יאָסעלעוויץ און דוד דאַווידאָוו. אויך קרן־היסוד האָט פאַרנומען אַ וויכטיגן פּלאַץ.

אַחוץ אין די ביידע פאָנדן האָט די אָרגאַניזירטע יוגנט אָנטייל גענומען אין קפּא״י (קופּת פּועלי ארץ־ישראל).

די ערשטע יוגנט־אָרגאַניזאַציע אין שקוד אונטערן נאָמען „הנוער״ איז געגרינדעט געוואָרן אין 1922 דורך שלמה לאָנדאָן, מענדל באַסקינד און אפרים ציזלינג. די פאַרטייען, וואָס האָבן שוין דאַן עקזיסטירט האָבן געזוכט צוצוציען די יוגנד און צוליב דעם האָט זיך געשפּאָלטן דער „הנוער״ און עס האָט זיך געשאַפן דער „השומר־הצעיר״ אונטער דער פירונג פון יעקב אלכסנדר פינטע (איצט אין ישראל), און „גורדוניה״ מיט דער הילף פון מרכז מיט צבי ראָזענצווייג בראש.

די שבתים פלעגט די יוגנד ווידמען פאַר קולטורעלע און ציוניסטישע

פאַרזאַמלונגען. חברים פון די אָרגאַניזאַציעס געפינען זיך היינט אין ישראל אויך אין קיבוצים. שפּעטער האָבן זיך געגרינדעט דער „החלוץ־הצעיר", „דרור" און „בית"ר". פון די פּאַרטייען איז צו דערמאָנען „צעירי־ציון"—„התאחדות"— אונטער דער פירונג פון יעקב־משה יאַנקעלעוויץ, בנימין ציזלינג, משה אורדאַנג און לאה זונדעלעוויץ־ווייבערג. אין צ. ס. וועלט־פאַרבאַנד איז געווען אָרגאַניזירט אַ גרויסער טייל פון דער יוגנט אונטער דער גייסטיגער פירונג פון לערער משה־השל כהן.

אין „העובד" האָבן זיך אָרגאַניזירט די בעלי־מלאכות. אַ בכבודיקן פּלאַץ האָט פאַרנומען דער „מזרחי" אונטער דער אָנפירונג פון חיים־אהרון און אייזיק האָוושאַ. ביי די אַלגעמיינע ציוניסטן מיט דאַווידאָוו בראש זיינען געווען אָרגאַניזירט די בעלי בתים און סוחרים. אויך איז געווען טעטיג די פרויען־אָרגאַניזאַציע וויצ"ו מיט אַלטע שעפּקינד בראש. אַלע פּאַרטייען און אָרגאַניזאַציעס האָבן אָנטייל גענומען אין דורכפירן אַקציעס, זאַמלען געלט פאַר ארץ־ישראל. אין 1933 איז געשאַפן געוואָרן לעבן לאַנדווירטשאַפטלעכן הויף פון זעליקאָוויץ אַ שטאָטישער קיבוץ (קיבוץ עירוני). די יוגנט פון די דערבייאיקע שטעטלעך האָט דורכגעמאַכט די הכשרה פאַרן עולה זיין קיין ארץ־ישראל אין אָט דעם קיבוץ. די חברים האָבן געאַרבעט ביי די שווערסטע אַרבעטן און האָבן איבערצייגט, אַז יידן זיינען אַזוי אַרבעטס־פעיג פונקט ווי די גויים. דער קיבוץ האָט געציילט 25 חברים.

די ספּאָרט־אָרגאַניזאַציעס „מכבי" און „הפועל" האָבן אַריינגעבראַכט לעבן אין שטעטל. אין 1924־טן יאָר האָט זיך געגרינדעט „מכבי" אונטער דער אָנפירונג פון הירש (איקלה) בן יוסף שאַף, וועלכער איז לײדער יונגערהייט געשטאָרבן. נאָכדעם ווי פיל חברים האָבן אויסגעוואַנדערט קיין אַפריקע, איז „מכבי" אויפגעלייזט געוואָרן. אין 1933־טן יאָר האָט זיך געגרינדעט „הפועל". די פוטבאָל־קאָמאַנדע איז געווען זייער אַ שטאַרקע און באַרימט אין דער סביבה. ביי די ליטווישע נאַציאָנאַלע פייערונגען האָט זיך „הפועל" אויסגעצייכנט מיט זיין איינהייטלעכער אוניפאָרם.

בתי כנסת

דער בית־הכנסת אין אַלטשטאָדט איז געווען באַרימט אין דער גאַנצער געגנט מיט זיין אָרון־הקודש, וועלכער איז געווען קינסטלעך געשניצט פון האָלץ אין דער הויך פון 15 מעטער. — אין דעם בית־כנסת פלעגט מען דאַוונען פון פסח ביז ימים נוראים; אָבער היות ווי צוליב דער הייך זיינער איז אוממעגלעך געווען אים צו באַהייצן, פלעגט מען ווינטער־צייט דאַוונען אין דערבייאיקן בית מדרש. — אַ גרויסער טייל בעלי בתים פון נייסטאָדט האָבן אויך געהאַט פלעצער אין

דעם בית־כנסת. דעם 2־טן טאָג יום־טוב פלעגט דער חזן דאַוונען אין דער דאָזיגער שול. די ליבווישע קהילה האָט געשיקט אַ דעלעגאַציע צו פירן אונטערהאַנדלונגען צו קויפן דעם ארון הקודש, אָבער די שקודער ידן זיינען אויף דעם ניט איינגעגאַנגען און דער ארון הקודש איז געבליבן שטיין ביזן חורבן פון שטעטל.

אין ניישטאָט איז געווען איין בית־כנסת און 2 קלויזן. אין איין קלויז פלעגט מען לערנען תורה און משניות אַ גאַנצע וואָך מיט דער באטייליגונג פון הרב טערושקין. פאַרנאַכט פלעגט לייענען די חברה גמרא דעם טעגלעכן בלאַט מיט דער באַטייליגונג פון בערע זוסע פּרעס און יעקב קאַפּלאַנסקי.

דער בית הקברות האָט זיך געפונען צום סוף פון אַלטשטאָדט. בראש פון חברה קדישא זיינען געשטאַנען: אהרן בלאָך, ליב באַסקינד, יעקב סעגאַל, הירש רייכקינד און ישראל יודעלמאַן.

בתי ספר

אין 1910 איז מיט דער הילף פון די „צוועלפטלעך״ געגרינדעט·געוואָרן אַ רוסישע שולע פון 4 קלאַסן. די שקודער יוגנד און אויך די פון דער סביבה האָבן געלערנט אין דער שולע. נאָך דער שולע האָבן די יינגלעך געלערנט אין די „חדרים״ פון אהרן נחום גרינבערג, אהרן שערעשעווסקי (דער דרוביאַנער מלמד), משה ווייַנבערג, גירזאָן, חיים אהרן האָווּשאַ און ישראל שאַף. אין די „חדרים״ האָט מען געלערנט חומש און רש״י ביז שפּעט אין אָוונט, און די קינדער פלעגן גיין אַהיים מיט לאַמטערנעס אין די הענט. אין דער צייט פון דער ערשטער וועלט־מלחמה ווען די דייטשן זיינען געווען אין שקוד, איז אין דער זעלבער געביידע, לעבן דער רוסישער צערקווע, געשאַפן געוואָרן אַ דייטשע שולע אונטער פירונג פון הינדל העלמאַן, פרוי שאַלמינעס (אַברהם משה אורדאַנגס פרוי) און פרוי פיינשטיין.

אין 1919 האָט ד״ר קאַרשטאַט געגרינדעט אַ יידישע פּראָגימנאַזיע מיט דער אונטעריכט־שפּראַך רוסיש. די ערשטע לערערס זיינען געווען יודל מאַרק, טשערניאַווסקי, וויינער און שמעון באַנד. ד״ר קארשטאט איז געווען זייער איבער־געגעבן דער פּראָגימנאַזיע און אַ סך האָבן געלערנט ביי אים אָן געלט. ווען עס איז נישט געווען צו באַצאָלן די לערערס, האָט ער באַצאָלט פון זיינע פּריוואַטע מיטלען. ד״ר קאַרשטאַט האָט זיך אויסגעצייכנט מיט העלפן נויטבאַדערפטיגע הן מעדיציניש, הן מאַטעריעליש. צוליב זיינע לינקע אָנשויאונגען האָט די רעגירונג אים געצוואונגען צו פאַרלאָזן שקוד.

אין 1921 נאָכדעם ווי ד״ר קאַרשטאַט איז אַרויסגעשיקט געוואָרן פון ליטע, איז איבערגעגאַנגען די לייטונג פון דער שולע צו מיכל פּאָגעלמאַן מיט דער

אונטעריכט־שפּראַך אידיש. מען איז געווען פּאַרפּליכטעט צו לערנען אויך די ליטווישע שפּראַך. פון די לערערס האָט זיך אויסגעצייכנט דער שריפטשטעלער ישראל שאַף, וואָס האָט אָנגעפירט מיט דער אַרבעט פון יידישן נאַציאָנאַל־פאָנד און געוועקט ליבע צו ארץ־ישראל.

אין 1921 האָט מען אָנגעהויבן בויען די פאָלקס־שול „יבנה״. אַ גרויסע איבערלעבונג אין שטעטל איז געווען דער לייגן פון גרונדשטיין אויפן בנין פון פאָלקס־שול. די פייערונג מיט אַרויסטרעטן פון די שול־קינדער מיט העברעישע לידער און דעקלאַמאַציעס, איז אָרגאַניזירט געוואָרן דורך לאה זונדעלעוויץ און יודל וויינבערג. די געלט־מיטלען זיינען געשאַפן געוואָרן דורך די שקודער אין אַפריקע און אַמעריקע. אין אַמעריקע איז פאַראַנשטאַלטעט געוואָרן אַ שקודער באַל דורך הרצל און מאָטל לאַנג, וועלכע האָבן שפּעטער באַזוכט שקוד. פיל האָט מיט־געהאָלפן די פאַמיליע פרידמאַן פון אַפריקע. אויך האָט אונטערשטיצט די שטאָטישע „עזרה״.

אין 1922 האָט זיך אין זעלבן בנין געעפנט די העברייאישע פּראָגימנאַזיע וואָס האָט זיך געפונען אונטער דער השפעה פון תרבות. די לערערס פון דער פריערדיגער יידישער פּראָגימנאַזיע האָבן זיך געלערנט עברית כדי צו קענען אונטעריכטן אין עברית. מען האָט אויך געבראַכט גוטע נייע לערערס, וועלכע האָבן איינגעפלאַנצט אין די הערצער פון די קינדער ליבע און איבערגעבנהייט צו ארץ־ישראל. מיט דער צייט איז די פּראָגימנאַזיע פאַרגרעסערט געוואָרן ביז 6 קלאַסן. אַ סך קינדער פון שקוד זיינען געפאָרן נאָכדעם אין קאָונע, שאַוול און ראַסיין צו ענדיקן זייער לערנען. מען האָט אָרגאַניזירט בעלער און אַנדערע פאַראַנשטאַלטונגען כדי צו דעקן דעם דעפיציט פון דער פּראָגימנאַזיע. די לערערס אין פאָלקס־שול און פּראָגימנאַזיע זיינען געווען: ישראל שאַף, חיים אהרן האַוושאַ, צבי ראָזענצווייג, בת־שבע פּין, ישראל פיש, שמעון וויינבערג, י. פּאָטאַשניק, מאיר פּיין, קאַלמאַיקאָוו, ריזין, ריער, שלמה וויינער, משה השל כהן און די לערער וועלכע געפינען זיך איצט אין ישראל: פרידה עליאַש־פרידמאַן, חיה שפּיץ־ראַבינאָוויץ, חיה סנעג־ווערמיל, דוד רודנער און דוד רעזניק.

אין 1927 האָט זיך געגרינדעט דער ערשטער קינדער־גאָרטן אין דער העברעישער שפּראַך. די ערשטע גננת איז געווען פרומה מאַרקוס (איצט אין ישראל).

אין 1921 האָט זיך געגרינדעט די תלמוד־תורה מיט דער באַטייליגונג פון אַברהם שעפּקינד און מיכל נתנזון, די אינסטיטוציע איז געשטיצט געוואָרן דורך די אַפריקאַנער יידן.

אין שטעטל זיינען אויך געווען אָונט־קורסן, ווו מען האָט געלערנט העברעיש, דייטש און ענגליש.

די ביבליאָטעק, וואָס האָט פאַרמאָגט אַרום 1000 ביכער, האָט זיך געפירט דורך פרייוויליגע חברים פון דער פאַרטיי צעירי־ציון—התאחדות. עס איז געשאַפן געוואָרן אַ דראַמאַטישער קרייז אונטער דער פירונג פון פייבל ניימאַן, וואָס האָט צוגעצויגן ליבהאָבער און איז געשטאַנען אויף אַ געוויסער הויך. פון די פאָרשטע־לונגען האָט זיך אויסגעצייכנט: „דער קעניג ליר", „מירעלע אפרת", „דער דאָרפס־יונג", „יוסקה מוזיקאַנט" און „דאָס גרויסע געווינס".

עס איז אויפגעשטעלט געוואָרן אַ כאָר, דיריגירט געוואָרן פון פראָוויזאָר זילבערשטיין.

אין 1926 איז געעפנט געוואָרן אין דער געביידע פון פאָלקס־שול אַ קינאָ אונטער דער פירונג פון בנציון פאָגעלמאַן, וואָס האָט אַריינגעבראַכט פיל לעבן אין שטעטל.

*

אַ ברייטערן איבערבליק איבער פאַרשידענע געשעענישן און איינצלהייטן איבער פערזענלעכקייטן, האָבן מיר געגעבן אין העברעישן טייל.

דער טראַגישער סוף

דעם 22־סטן יוני 1941 אינדערפרי זענען די איינוווינער פון שטעטל אויפגעשטאַנען ווי געוויינלעך און קיינער פון זיי האָט גאָרניט פאָרויסגעפילט אַז אויף דעם שטילן שטעטעלע שקוד רוקט זיך אָן אַ שרעקלעכע כמאַרע. ערשט אין די מיטאָג־שעה׳ן האָט זיך בליץ־שנעל פאַרשפּרייט די ידיעה וועגן דער מלחמה וואָס איז אויסגעבראָכן צווישן ראַטן־פאַרבאַנד און נאַצי־דייטשלאַנד, און וועגן דעם אַז נאַציסטן זענען אַריבער די גרענעץ אין באַיאָרן און האָבן פאַרנומען קרעטינגען — אויפן וועג קיין דורביאַן.

ס׳איז אוממעגלעך צו שילדערן די מהומה וואָס איז אַנטשטאַנען צווישן די איינוווינער פון שטעטל. אין גרעסטער איילעניש האָבן אַ טייל פון די יידן אָנגעהויבן פאַקן זייערע זאַכן און פאַרלאָזן זייער געבורטס־אָרט. זיי זענען געפאָרן אין אַן אומבאַקאַנטער ריכטונג, ניט האָבנדיק פאַר זיך קיין קלאָרן ציל, ניט וויסנדיק בכלל צי וועלן זיי געפינען אַזאַ אָרט וווּ זיי וועלן קענען ראַטעווען זייער לעבן.

ס׳זענען אָבער געווען אויך אַזעלכע יידן, וואָס האָבן געהאַלטן אַז די איינוווינער פון שטעטל דראָט ניט קיין שום סכנה, אין ערגסטן פאַל וועלן זיי דאַרפן אַרבעטן פאַר די נאַציס.

דערווייל האָט דער גאַרניזאָן פון דער רויטער אַרמיי פאַרלאָזט דאָס שטעטל אין דער ריכטונג קיין לאַטוויע (די לאַטווישע גרענעץ האָט זיך געפונען צוויי קילאָמעטער פון שטעטל שקוד). אַ ווילדע פרייד האָט אַרומגעכאַפּט די פאַר־שאָלטענע ליטווינער, ימח שמם וזכרם. זיי האָבן מיט גרויס אומגעדולד געוואַרט אויפן מאָמענט ווען זיי וועלן באַפרייט ווערן פון די רוסן, כדי זיי זאָלן זיך קענען זעטיקן מיטן בלוט פון די אומשולדיקע יידן.

צו אונדזער גרויסן ווייטיק איז זיי דאָס געלונגען. דעמזעלבן טרויעריקן זונטיק, דעם 22־סטן יוני, האַלב 3 נאָכמיטאָג, איז קיין שקוד אַריין אַ מאָטאָראַ־זירטע דייטשע אָפּטיילונג.

די ליטווינער, נעכטיקע חברים פון די יידן, די קאָמיסאַרן פון וואַרשטאַטן און פאַבריקן, די וואָס האָבן יאָרנלאַנג געצויגן פרנסה פון יידן און האָבן זיך געהאַלטן פאַר זייערע פריינט — האָבן מיט בלומען און מיט פרייד־אויסרופן

אויפגענומען דאָס נאַציִשע מיליטער און באַפּוצט זייערע הייזער מיט ליטווישע נאַציאָנאַלע פענער (נאָך אַ געוויסער צייט, זענען זיי געצוווּנגען געווען דורך די נאַציס אַראָפּצונעמען די פענער).

די ליטווינער האָבן זיך אָן אויפהער און מיט גרויס הכנעה אונטערגעחנפט די דייטשן און מיט קנעכטישער איבערגעבנהייט אויסגעפירט אַלע פאַרלאַנגען פון זייערע „באַפרייער".

אין שטעטל איז געבליבן אַן אָפּטיילונג פון 100 דייטשע זעלנער און די איבעריקע אָפּטיילונגען זענען אַוועק אין דער ריכטונג פון פרעקולן און ליבאַווע — אויף דער לאַטווישער זייט. אין משך פון דעם מעת־לעת איז דורכן שטעטל געגאַנגען אָן אויפהער דייטש מיליטער. צומאָרגנס האָט די דייטשע מאַכט פאַרעפנטלעכט אַ באַפעל, וואָס האָט פאַרווערט די בירגער צו האָבן ביי זיך געווער. אין באַפעל איז אויך אָנגעגעבן געוואָרן אַ טערמין ביז וועלכן די באַפעלקערונג מוז אָפּגעבן דאָס געווער, וואָס זי באַזיצט. אין באַפעל איז לסוף געווען אונטערגעשטראָכן, אַז פאַר יעדן דייטש וועלן באַצאָלן מיט זייער לעבן 100 יידן. פונדעסטוועגן האָבן זיך אַסך שקודער יידן מיט אַ שווער געמיט צוריקגעקערט אין זייער שטעטל.

מ'האָט די יידן תיכף איינגעשפּאַנט אין אַלערליי שווערע אַרבעטן. די נעכטיקע „גוטע" ליטווינער האָבן די יידן געצוווּנגען צו פאַרשיידענע שווערע שמוציקע אַרבעטן, וואָס זענען געווען אומנייטיק און האָבן ניט געברענגט קיין נוצן. זיי זענען אויסן געווען בלויז צו דערדריקן און דערנידעריקן די יידן.

גרויס איז געווען דער ווייטיק צוצוקוקן ווי ליטווישע יונגע שנעקעס האָבן באַליידיקט און אָנגעטאָן צרות זייערע יידישע חברים, מיט וועלכע זיי זענען קוים מיט עטלעכע טעג צוריק געזעסן צוזאַמען אויף דער שול־באַנק. די דייטשן האָבן זיך אויסבאַהאָלפן מיט די אָרטיקע ליטווינער, וועלכע זיי האָבן דערמוטיקט צו רויבן דאָס יידישע פאַרמעגן און אָנצופאַלן אויף יידישע פרויען און קינדער, אַזעלכע אָנפאַלן, וואָס האָבן איבערגעשטיגן מיט זייער חוצפה יעדע גרענעץ. דאָס האָט געדויערט ביז שבת, דעם 28־סטן יוני. דערווייל האָט זיך דאָס רויטע מיליטער, וואָס האָט פאַרלאָזן דאָס שטעטל, קאָנצענטרירט אין די וועלדער אַרום שקוד, מיטן באַשלוס צוריק צו דעראָבערן דאָס שטעטל. זיי האָבן זיך דערוווּסט, אַז אין שטעטל געפינט זיך אַ קליינע דייטשע מיליטער־אָפּטיילונג, און שבת דעם 28־סטן יוני זענען זיי צוריק אַריין אין שקוד. אַ פאַרביסענע שלאַכט האָט זיך צופלאַקערט אין צענטער פון דער שטאָט (אין דער נייִשטאָט) צווישן די אָפּטיילונגען פון רויטן מיליטער און צווישן די דייטשן. באַלד זענען אויסגעבראָכן שריפות אין מאַרק, אויף דער לאַנגער גאַס, אויף יעלאָקער און מאַיסאַד־גאַס.

כמעט די גאַנצע ניי־שטאָט איז אַוועק מיטן רויך פון די דייטשע האַנט־גראַנאַטן. אין דער דאָזיקער שלאַכט זענען געפאַלן אַסך זעלנער פוןביידע קעמפנדע מחנות, צווישן זיי אויך דער אָנפירער פון דער דייטשער מיליטער־אָפטיילונג. זונטיק אינדערפרי האָבן די דייטשן באַקומען מיליטערישע פאַרשטאַר־קונגען און די רויטע אָפטיילונג, וועלכע האָט געקעמפט מיט גרויס גבורה, האָט זיך געמוזט אונטערגעבן.

ווען די שלאַכט האָט זיך געענדיקט, האָט מען געפונען אויך אַסך גע־הרגעטע פון דער אָרטיקער באַפעלקערונג, צווישן זיי אויך אַ געוויסע צאָל יידן, צווישן וועלכע ס'האָט זיך אויך געפונען דער רב טרושקין זצ"ל, וועלכער איז געפאַלן אויף דער מאַיסאַד־גאַס.

דעם זונטיק איז געחתמעט געוואָרן דער גורל פון די שקודער יידן.

די דייטשע מאַכט האָט באַשולדיקט די יידן, אַז זיי האָבן איבערגעגעבן דער רויטער אַרמיי, וואָס האָט זיך געפונען אין די וועלדער אַרום שקוד, אַז די דייטשע מיליטערישע אָפטיילונג אין שטעטל איז אַ קליינע. דער בלבול האָט געווירקט און די בלוטדורשטיקע שונאי־ישראל האָבן דערמיט דערגרייכט זייער ציל. אַלע יידישע מענער זענען קאָנצענטרירט געוואָרן אין ספּעציעלע זאַמל־פונקטן, וואָס איינער פון זיי איז געווען דער זאַל פון די „שאַוליסן", און די פרויען און קינדער האָט מען קאָנצענטרירט אין דער גרויסער שול פון דער אַלט־שטאָט (לעצטנס האָבן די דייטשן דאָרט מאַגאַניזירט פּאַשע פאַר די בהמות).

דעם 29־סטן יוני איז געקומען דער ביטערער סוף פון דער שקודער קהילה. אָוונט־צייט זענען אַוועקגעפירט געוואָרן אַ גרופּע מענער צו די זעליקאָוויצעס פעלדער, ניט ווייט פון די קאָנצענטרירונגס־פונקטן. מ'האָט זיי באַפוילן אויס־צוגראָבן גריסע גריבער, און ווען די אַרבעט איז שוין געווען פאַרענדיקט, זענען צו די גריבער געבראַנגט געוואָרן גרופּעס צו 50 מענער און יעדערער פון זיי איז אויפן אָרט דערשאָסן געוואָרן. אַ גאַנצע נאַכט האָבן שיכּורע ליטווינער אונטער דער אָנפירונג פון דייטשן געטריבן די יידן צום טויט.

די אומגליקלעכע זענען אויפן וועג געשלאָגן געוואָרן דורך די ליטווינער, זיי האָבן זיי געפּייניקט און באַליידיקט. יצחק מאַלקענזאָן, דער גבור פון שטעטל, צו וועמען ס'האָבן געהערט די פעלדער אויף וועלכע ס'איז פאַרגאָסן געוואָרן דאָס יידישע בלוט, האָט זיך געוואָרפן אויף אַ ליטווינער און האָט אים דערשטיקט, איידער די דייטשע קויל האָט אים אַוועקגעלייגט. ער האָט זיך מיט זיין העלדישן טאָט נוקם געווען ניט בלויז פאַר זיין בלוט, נאָר פאַר דעם בלוט פון דער גאַנצער יידישער קהילה. כבוד זיין אָנדענק!

נאָכן פאַרענדיקן די שרעקלעכע בלוט־באָד, האָבן די נאַציש וווילדע חיות איבערגעלאָזט פיר יידן, וועלכע זיי האָבן באַפוילן, אַז זיי זאָלן אויפרוימען די יידישע הייזער אין דער אַלט־שטאָט און זיי צוגרייטן אַלס וווינ־ערטער פאַרן דייטשן מיליטער. די פיר זענען געווען: ראובן גילדער, משה־ליב גרינבלאַט, נתנאל טורק און יוסף בר׳ יהודה לעווין. נאָכן אָפּטאָן די ריינ־קונגס־אַרבעט, זענען זיי אויך דערמאָרדעט געוואָרן פונקט ווי זייערע ברידער.

אין דער שפּיץ פון די ליטווישע „ווילדע יונגען" און שיסערס איז געשטאַנען פעטעראַס ביטלעראַס, דער פריזיער פון דער אַלט־שטאָט, וואָס איז דערצויגן געוואָרן צוזאַמען מיט דער יידישער יוגנט אין שקוד. ער האָט גערעדט יידיש, געצויגן זיין פרנסה פון יידישע קליענטן און ניט איינמאָל איז ער אויך פאַרבעטן געוואָרן אין יידישע הייזער. און אָט די הענט זיינע האָבן זיך געטונקט אין דעם אומשולדיקן בלוט פון יידישע מענער, פרויען און קינדער. פאַרשאָלטן זאָל ער זיין און אויך זיין אָנדענק — אויף אייביק, ימח שמו וזכרו!

די פרויען און די קינדער האָבן זיך געוואַלגערט אַ גאַנצע וואָך אין דער אַלטער שול און האָבן געליטן הונגער און פּיין. נאָך דער וואָך פון יסורים, זענען אַלע פרויען, יונגע און אַלטע, געזונטע און קראַנקע, מיט קינדער אויף די הענט און טראָגעדיקע, אַרויסגעטריבן געוואָרן קיין דאָרביאַן. אויפן וועג האָבן זיי די ליטווינער אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן, און די וואָס האָבן ניט געקענט מיטגיין — זענען אויפן אָרט דערשאָסן געוואָרן. די ליטווינער האָבן דערקלערט, אַז זיי האָבן באַקומען אַ באַפעל אַזוי צו האַנדלען. די פרויען, וואָס זענען פאַרבליבן אין דער שול, זענען אַוועקגעפירט געוואָרן אין דער „דימיטראַבאַ־פאַרם", וואָס געפינט זיך צווישן דאָרביאַן און קראַטינגען (אין דער פאַרם פלעגט די ליטווישע מאַכט בשעתו, פאַרשיקן אויפן אַדמיניסטראַטיוון אופן די קאָמוניסטן פון דער געגנט). דאָרט האָבן די שקודער פרויען אין אונמענטשלעכע באַדינגונגען געאַרבעט ביי פעלד־אַרבעט, אָבער זייער גורל איז לסוף ניט געווען קיין אַנדערער ווי פון זייערע מענער און קרובים. אין דער צייט, ווען די דייטשן האָבן אויסגעפירט די „אַקציע" אין טעלזשער געביט, זענען אויך דערשאָסן געוואָרן די שקודער פרויען און קינדער. כבוד זייער אָנדענק!

*

דאָס איז די געשיכטע פון טרויעריקן סוף פון אונדזער שטעטל שקוד, וואָס איז אויף אַזאַ טראַגישן אופן פאַרשניטן געוואָרן און דאָס בלוט פון אירע יידישע איינוווינער איז אויף אַ ווילדן און הפקרדיקן אופן פאַרגאָסן געוואָרן.

די דאָזיקע ידיעות האָב איך צונויפגעזאַמלט פון אַרטיקע ליטווינער מיט וועלכע איך האָב זיך געטראָפן אין שאַוול, ווו איך בין געווען בשעת דער נאַצישער אָקופּאַציע.

ס׳איז כדאי צו פאַרצייכענען, אַז אַ טייל פון דער שקודער ידישער יוגנט, וואָס איז אַנטלאָפן מיט דער רויטער אַרמיי, איז געפאַלן אין די שלאַכטן אין די רייען פון דער ליטווישער דיוויזיע. די דאָזיקע שקודער יונגעלייט זענען געפאַלן ווי העלדן מיט געווער אין האַנט.

איינצלנע פון די שקודער יידן, וואָס האָבן זיך צוריקגעקערט אין שטעטל, זענען געגאַנגען אויף אירע גאַסן אַזוי ווי שאָטנס פון דער פאַרגאַנגענהייט, טרעטנ־דיק אויף די קברים פון זייערע ברידער, ווייל ס׳איז ניט פאַראַן קיין איין שפאַן ערד אין שקוד, וואָס זאָל ניט זיין אָנגעזעטיקט מיט יידיש בלוט...

אליהו רייף

אל מלא רחמים

שוכן במרומים, המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה, במעלות קדושים וטהורים, בזוהר הרקיע מזהירים, לנשמותיהם של שלושת אלפים תושבי הקהילה

ש ק ו ד

אנשים, נשים וטף

שנהרגו, נשחטו, נשרפו, נחנקו ונקברו חיים בידי הנאצים ועוזריהם הליטאים בקיץ 1941.

בגן עדן תהא מנוחתם.

לכן בעל הרחמים יצרור בצרור החיים את נשמותיהם, ה׳ הוא נחלתם,

ויגוחו בשלום על משכבם

ונאמר: אמן!

ואלה שמות קדושי שקוד

הרב טרושקין יעקב חיים ומשפחתו
אולשונג "
אורדנג אפרים בנציון "
אורדנג אברהם משה "
אורדנג דב "
אייזן צבי "
אקסלרוד גרשון "
אפשטין אליעזר דב "
אינבינדר משה "
אינבינדר חיים "
אינבינדר רפאל "
אינבינדר טוביה "
איבל טובה "
איבל יצחק "
איבל חנה איטה
אסתרמן אלקה "
אברמוביץ גיטה "
אברמוביץ גדליהו "
אסתרמן אלחנן "

בונים זונדל ומשפחתו
בונים שכנא "
בלוך נטל "
בלוך שלמה "
בלוך מאיר הניך "
בינדר יעקב משה "
ברנשטין טוביה "
בלקינד שמואל "
ברקמן ליב "

בוב אליעזר ומשפחתו
בוב חסיה ציפה "
ברינדר משה "
בסקינד ליב "
בסקינד משה "
בסקינד יהודה "
בסקינד ריבה רייזה "
בלכר אלתר "
בלכר בנציון "
בס משה "
בוד מאיר "

גילדר מרדכי ומשפחתו
גילדר צבי "
גילדר חיים יהושע "
גילדר שלום "
גילדר ראובן "
גילדר שבע לאה "
גרינקר יוסף "
גרינקר משה "
גרינקר אהרן "
גרינקר ליב "
גרינקר מיכל מאיר "
גליקמן יוסף "
גליקמן שלום "
גלנט חיים "
גופלמן יהושע "
גירזון נתן "
גלגו ליב "

גלגו נתניאל ומשפחתו
גלגו חיה „
גרינברג אהרן נחום
גרבר יעקב ומשפחתו
גרינבלט יעקב אליעזר ומשפחתו
גרינבלט משה ליב „
גרין ישראל „
גורביץ עלה „
גורביץ אברהם „
גורדון שבע לאה „

דודוב דוד ומשפחתו
דינרשול נתן „
דורפמן אברהם „
דורפמן נתנאל „

הובשה איזיק ומשפחתו
הוכמן ליב „
הורביץ ניסן „
הורביץ אליהו „
הורביץ חיים „
הימן שרה „
הלמן הינדה „
הירשוביץ גרשון „
הירשוביץ נתנאל

ולפרט אפרים ומשפחתו
וינר יצחק „
וינר שלמה „
וינברג משה „
וינברג שמעון „

וולס אליהו ומשפחתו
ונדר בנציון „

זינגר צבי ומשפחתו
זינגר קלמן „
זליגמן ליב „
זקם עזריאל „
זקס טובה „
זקס ברוך מאיר „
זקס יצחק „
זקס טוביה „
זקס חנה
זליקוביץ אריה
זליקוביץ אביגדור „

חצקל מנחם ומשפחתו
חצקל נחום „
חצקל עזריאל „
חצקל יעקב „
חצקל צבי „
חצקל יעקב „
חין מיכל „
חצקין יהודה „
חויכר מרדכי „

טנור צבי מאיר ומשפחתו
טנור אליהו „
טייץ יהודה „
טייץ גרשון „
טייץ יהודה „
טייץ אברהם „
טוב עזריאל „

טוב בנדט ומשפחתו
טורק מאיר „
טורק אברהם „
טורק נתנאל „
טורק חיים „

יודלמן צבי ומשפחתו
יודלמן ליב „
יודלמן לאה „
יודלמן איסר „
יודלמן מיכל „
ינקלביין מאיר מרדכי „
ינקלביין יעקב משה „
ינקלביין מאיר „
ינקלביין חיים יצחק „
ינקלביין יוסף „
ינקלביין משה „
ינקלביין בנציון „
יורבורג ישראל „
ילוביין משה „
ינקלביין ישראל „

כהן חיים קלמן ומשפחתו
כהן ישראל „
כהן מרדכי „
כהן טוביה „
כהן יצחק „
כהן אהרן „
כהן ליב „
כהן משה השל „
כהן דוד „

כהן שלמה ומשפחתו
כהן שמריהו „
כהן יעקב „
כהן חיים יהודה „
כהן פייגה „
כהן שמואל „
כהן מאיר „
כגנזון דב „
כגנזון חיים „
כגנזון אבא „
כגנזון מאיר „
כין אלתר „
כהן ראובן „

ליברמן אברהם ומשפחתו
ליטן אליעזר „
לונדון שלמה „
לנקימר מאיר „
לנקימר מיכל „
לנקימר שמרל „
לנקימר שמרל בנציון „
לנקימר שמואל ליב „
לוין יוסף דב „
לוין גרשון „
לוין יהודה „
לוין אברהם „
לוין משה „
לוין שמרל בנציון „
לוין משה „
לוין נחום „
לב ד"ר „

מלמד יעקב שו"ב ומשפחתו
מנדלסון יהודה "
מינס אלחנן "
מינס יוסף "
מינס מאיר "
מלקין משה "
מלקינזון יצחק "
מלקינזון ישראל "
מילנר שבתי "
מטוסביין ד"ר "
מונטריסקי בריינה "
מירקוס יוסף "
מר יעקב "

נתנזון אברהם ומשפחתו
נימן שרגא "
נמקינד עזור "
נטלוביין דב "

סגל יעקב ומשפחתו
סגל טובה לאה "
סגל משה "
סגל אפרים "
סולוביציק עו"ד "
סקיסט זונדל "
סבל נחמיה "
סבל יוסף ליב "

עליאש יצחק ומשפחתו
עלקין אלקה "

עווער ליב איזיק ומשפחתו
עווער משה "
עווער יוסף "

פנן משה שמעון ומשפחתו
פינטה רחל
פעלין נתנאל ומשפחתו
פרום מרדכי "
פרעס נתנאל "
פרעס אהרן זוסיה "
פורמסט יצחק "
פרל בנציון "
פילמיסטר משה "
פרידמן נפתלי "
פלק בנציון "
פייבוש יוסף "
פרלגבר יצחק "
פרלגבר השל "
פרלגבר ליב "
פרלגבר דוד "
פרלגבר ליב "
פרלגבר ליב "
פוגלמן מיכל "
פוגלמן יוסף ד"ר "
פוגלמן משה "
פוגלמן נתנאל יהודה "
פוגלמן בנציון "
פוגלמן מרדכי "
פוגלמן מיכל "
פוגלמן ישעיהו "
פקטור אברהם דב "

פקטור יעקב ומשפחתו
פקטור אבא „
פקטור שלמה „
פקטור מרדכי „
פישר חיה „
פישר צבי „
פישר פריידל „
פישר יוסף „
פישר אליעזר „
פישר חנה „

ציזלינג צבי ומשפחתו
ציזלינג בנימין „
צרינסקי יצחק „
צימבלר צבי „
צימבלר ציפה „

קפלנסקי יעקב מרדכי ומשפחתו
קפלן צבי „
קפלן משה אהרן „
קופילביץ ליב „
קליין חיים „
קליין יעקב „
קסטלנסקי יצחק „
קורב אהרן „
קורב יחזקאל „
קירזנר אפרים „
קירזנר משה „
קיילמן חיים „
קיילמן מאיר „
קרביץ יהודה „

קרבלניק ומשפחתו
קולמן ליב

רייף אברהם ומשפחתו
רייף ברכה „
ריכקינד שרגא „
רוסין גיטה „
רוזנברג רחל „
ריזלמן בנציון „
ריזלמן אברהם „

שיינדלינג אברהם ומשפחתו
שיינדלינג רוזה „
שיינדלינג יוסף יהודה
שיינדלינג שלמה „
שיינדלינג משה „
שפילג אלטע „
שפיץ בצלאל „
שרשבסקי אהרן „
שפקינד אברהם „
שפקינד דוד „
שף יוסף „
שף דב „
שלעז מינה „
שלעז מרדכי „
שלעז דב „
שער יוסף „
שלמוביץ טוביה „
שטירים בנימין „
שעפץ אלתר „
שוייצר ליב „
שלעז יעקב „